

RUDOLF STEINERSCHOOL

Daar krijg je zin in leren.

Schoolplan 2019-2023

Rudolf Steinerschool
Engelandlaan
Aziëweg

Vooraf

Dit schoolplan is 'work in progress'. Het schooljaar 2018-2019 kenmerkt zich op zowel de locatie Engelandlaan als Aziëweg door een hoge mate van discontinuïteit. Dat geldt voor de leerkrachten: het ziekteverzuim is hoog. Het betreft ook de directie: vanaf september passeren vijf schoolleiders de revue. Uiteindelijk komt er op de Aziëweg vanaf februari 2019 een nieuwe interim-adjunct-directeur. Na een interim-directeurschap van twee maanden komt er per april 2019 een nieuwe interim-directeur op locatie Engelandlaan. In juli 2019 wordt deze interimmer benoemd tot directeur.

De bestuurder geeft aan beide interimmers heldere opdrachten mee. Het brengen van rust en stabiliteit geldt voor beide locaties. Daarnaast is de opdracht aan de interim-adjunct op de Aziëweg om de zorgstructuur vorm te gaan geven. De interim-directeur krijgt de taak mee de lopende zaken (als de opstelling van een formatieplan) goed af te ronden en de basis te leggen voor een basaal nieuw schoolplan.

Visie- en planvorming vragen zorgvuldige analyse en gedegen overleg. Daarvoor heeft in schooljaar 2018-2019 zowel de energie als de rust ontbroken. Beide teams waren meer gezogen in de waan van de dag dan dat ze zich bezig hielden met de plannen voor de nabije toekomst. Continuïteit in leiderschap (en visie) ontbrak.

Het voorliggende schoolplan biedt de basis waarop in schooljaar 2019-2020 verder gebouwd gaat worden. Het plan is meer beschouwend dan visionair, veel meer beschrijvend dan planmatig. Het is, kortom, de basis waarop een voldragen plan gebouwd moet worden. Een groot deel van die basis is overgenomen uit het schoolplan 2015-2019. Uiteraard beoogt ook dit onvoldragen schoolplan te voldoen aan de eisen die de wet aan een schoolplan stelt. In het eerste kwartaal van 2020 komt er een geactualiseerde versie van dit schoolplan.

Waar in dit plan 'hij' staat, wordt 'hij/zij' bedoeld.

Inhoudsopgave

1 Kerngegevens Ithaka, identiteit, missie en visie	5
1.1 Oganisatie	5
1.2 Missie Ithaka	5
1.3 Kernwaarden Ithaka	6
2 Rudolf Steinerschool	7
2.1 Beschrijving van de school en kerngegevens school	7
2.2 Leefijdsopbouw van het team 2018-2019	8
3 Missie en visie	9
3.1 Missie	9
3.2 Visie	9
3.2.1 Visie op pedagogiek	10
3.2.2 Visie op didactiek modern vrijeschoolonderwijs	11
3.2.3 Wilsmatig onderwijs	11
4 Kernwaarden vrijeschool onderwijs	12
4.1 Enkele uitgangspunten en idealen in het onderwijs op de vrijeschool	15
4.2 Het onderwijsaanbod (voor het vrijeschool leerplan zie bijlage 2, pag. 45)	16
4.2.1 Pedagogische doelen	16
4.2.2 Didactische doelen	17
5 Onderwijskundig beleid	18
5.1 De ordening van het onderwijs	18
5.1.1 De kleuterklassen	19
5.1.2 De klassen 1 t/m 3	20
5.1.3 De klassen 4 t/m 6	21
5.1.4 Burgerschap	23
5.1.5 Periodeoverzicht Engelandlaan	23
5.1.6 Rooster 2019-2020 Engelandlaan	24
5.1.7 Geprogrammeerde onderwijstijd	26
5.1.8 Periodeoverzicht Aziëweg	26
5.1.9 Rooster 2019-2020 Aziëweg	27
5.1.10 Geprogrammeerde onderwijstijd Aziëweg	28
5.2 NT2, Nederlands als tweede taal	29
6 Personeelsbeleid	30
7 Kwaliteitsbeleid Ithaka	31

8 Terugblik schoolplanfase 2015-2019	32
8.1 Locatie Engelandlaan, waar komen we vandaan?	32
8.2 Samenvatting audit Engelandlaan door BVS, juni 2018	32
8.3 Locatie Aziëweg: waar komen we vandaan?	33
8.4 Samenvatting audit Aziëweg door BVS, oktober 2018	34
8.5 waar staat de school nu: SWOT-analyse	35
8.5.1 Locatie Engelandlaan, waar staan we nu (april 2019)?	35
8.5.2 Locatie Aziëweg: waar staan we nu (zomer 2019)?	37
9 Waar willen we naartoe?	38
9.1 Plannen Engelandlaan:	38
9.1.1 Brengen van rust, stabiliteit, structuur en duidelijkheid	38
9.1.1.1 Besluitvorming en overleg	38
9.1.1.2 Mate van samenwerking en autonomie tussen beide locaties	39
9.1.2 Verbeteren van kwaliteit en opbrengsten, met name van rekenen en taal	39
9.1.2.2 Kwaliteitscirkel, cyclisch werken	40
9.1.2.1 Rekenen.	39
9.1.2.3 Verbetering (eind)opbrengsten	40
9.1.3 Versterking professionele cultuur en communicatie	41
9.1.4 Versterken van de leerlingbegeleiding/passend onderwijs	42
9.2 Locatie Aziëweg, waar willen we naartoe?	43
9.3 Nieuwbouw	45
10 Vaststelling schoolplan	46
Bijlage 1: Schoolondersteuningsplan	47
Bijlage 2: Leerplan vrije school	53

1 Kerngegevens Ithaka, identiteit, missie en visie

1.1 Oganisatie

De Rudolf Steinerschool is een vrijeschool onder het bestuur van de stichting Ithaka.

De gekaderde teksten in dit schoolplan gelden voor alle Ithaka-scholen.

Ithaka is een relatief jonge organisatie. Zij ontstond in 2013 door een fusie van negen vrijescholen.

De aansluiting van tiende school vond plaats in 2014. In de loop der jaren zijn drie nieuwe vestigingen in Haarlem gestart. In 2017 is de Vrijeschool Castricum opgericht en aangesloten bij Ithaka.

Ithaka in enkele cijfers (oktober 2018):

- 9 scholen (Brins) met 14 vestigingen in NH en ZH
- 2400 leerlingen
- 300 personeelsleden, ongeveer 150 fte

De scholen binnen Ithaka zijn ontstaan vanuit de behoefte van ouders en verzorgers aan vrijeschoolonderwijs. Ouders verbonden zich met leerkrachten en 'daar waar levenswegen samenkwamen' ontstonden vrijescholen. Die scholen zijn sociaal en spiritueel geworteld in groepen mensen in een bepaalde de regio. Elke school is anders. Wat ons binnen Ithaka bindt is de wens om goede vrijescholen te zijn. Om geïnspireerd onderwijs te bieden, gericht op de brede ontwikkeling van elk kind. Om ondersteuning te bieden bij het 'worden wie je bent'. Daarbij laten we ons inspireren vanuit de antroposofie en de vrijeschoolpedagogie.

1.2 Missie Ithaka

Statutair heeft de stichting ten doel:

- het geven of doen geven van vrijeschoolonderwijs geïnspireerd door de antroposofie en in lijn met de Code goed onderwijsbestuur Stichting Vrijescholen Ithaka;
- het in stand houden en bevorderen van vrijeschoolonderwijs in Noord-Holland en Zuid-Holland;
- het leveren van een bijdrage aan de ontwikkeling van vrijeschool-pedagogiek en -didactiek;
- en voorts al hetgeen met een en ander rechtsreeks of zijdelings verband houdt of daartoe bevorderlijk kan zijn.

Ithaka wil goed vrijeschoolonderwijs bieden op scholen waar:

- leerlingen veilig en gelukkig zijn, veel leren en zich breed kunnen ontwikkelen;
- medewerkers graag, met plezier en uitdaging werken en zich ontwikkelen;
- ouders/verzorgers hun kinderen graag en met overtuiging aan toevertrouwen;
- het vrijeschoolonderwijs permanent in ontwikkeling blijft.

1.3 Kernwaarden Ithaka

In het SBP zijn drie kernwaarden en ontwikkelingsdoelen opgenomen die Ithaka in de komende jaren richting geven.

Kernwaarde 1: Inspiratie en dialoog

Vrijeschoolonderwijs is onderwijs dat is geïnspireerd vanuit de antroposofie. Leerkrachten vinden deze inspiratie vanuit een persoonlijke verbinding met dat wat hen inspireert. Het onderwijs wordt vervolgens in een professionele dialoog vorm gegeven en ontwikkeld.

Dit betekent ook dat de stichting Ithaka geen bindende interpretaties over antroposofie en vrijeschoolpedagogie opstelt en elke school hierin een eigen verantwoordelijkheid draagt. De vrijescholen binnen Ithaka zijn identiteitsdager en kunnen van elkaar verschillen.

De kernvragen op elke school zijn: wat is - hier en nu - goed vrijeschoolonderwijs, hoe weten we dat en hoe geven we dat vorm op onze school?

Kernwaarde 2: Samenwerking en netwerken

Onderwijs maak je niet alleen. De inzet van alle betrokkenen is nodig om voor alle kinderen een veilige samenhangende omgeving te verzorgen, waarbinnen de kinderen kunnen opgroeien en zich ontwikkelen tot vrije autonome individuen.

De kernvragen op stichtingsniveau zijn: hoe kunnen we iedereen binnen Ithaka betrekken bij het bepalen van onze gemeenschappelijke richting? En: hoe ondersteunen, inspireren en bevragen we elkaar zo dat op elke school het best mogelijke vrijeschoolonderwijs ontwikkeld kan worden?

Kernwaarde 3: Solidariteit en ondersteuning

De bestaande scholen zijn mede binnen Ithaka gaan samenwerken om de financiële en organisatorische risico's, die voor een enkele school erg groot kunnen zijn, het hoofd te bieden. Binnen Ithaka zijn we solidair. Op economisch en organisatorisch gebied ondersteunen en helpen we elkaar. Zodat elke school ook materieel en organisatorisch in staat wordt gesteld het beste vrijeschoolonderwijs te realiseren.

Visie

Ithaka wil haar centrale missie realiseren en de scholen en alle medewerkers ondersteunen in het streven zo goed mogelijk vrijeschoolonderwijs te verzorgen. Zij wil de professionele dialoog en de ontwikkeling van het vrijeschoolonderwijs op alle scholen stimuleren.

dragen kunnen extra vrijeschool lessen, materialen en activiteiten worden bekostigd. De hoogte van de gevraagde bijdrage verschilt per school. Aan het betalen van een bijdrage kunnen geen rechten worden ontleend. Als de vrijwillige ouderbijdrage niet wordt betaald, zal dat nooit leiden tot uitsluiting van lessen, materialen of activiteiten.

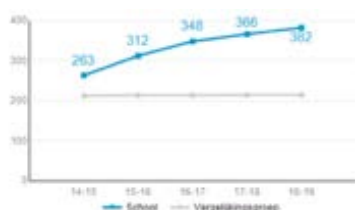
2 Rudolf Steinerschool

2.1 Beschrijving van de school en kerngegevens school

De Rudolf Steinerschool bestaat uit twee locaties die elk een enkelvoudige stroom aanbieden. Een enkelvoudige stroom betekent dat er naast twee of drie kleuterklassen van elk van de onderbouwklassen 1 t/m 6 één is. De locaties van de Rudolf Steinerschool hebben allebei drie kleuterklassen.

Sinds het vorige Schoolplan (2015 – 2019) heeft de Rudolf Steinerschool Haarlem een flinke ontwikkeling doorgemaakt. Met als een belangrijke aanleiding het inspectiebezoek aan de school is een ontwikkelplan opgesteld dat beoogde een optimale verhouding tot stand te brengen tussen wat van overheidswege aan eisen wordt gesteld ten aanzien van taalontwikkeling en rekenen enerzijds en kunstzinnig vrijeschool onderwijs anderzijds.

De school is hierin, ook in de ogen van de inspectie, goed geslaagd en kent sinds 2014 een sterke groei als het gaat om leerlingaantallen. In schooljaar 2014-2015 telde de school 263 leerlingen, in schooljaar 2018-2019 waren dat er 382. Een groei van 45%.

Hoeveel leerlingen had de school de afgelopen jaren? (per 1/10/2019): totaal aantal leerlingen 356, 146 Aziëweg, 211 Engelandlaan. (Daling t.o.v. 2018-2019 veroorzaakt door opheffen klas 5 Aziëweg in april 2019 i.v.m. gebrek aan invallers)

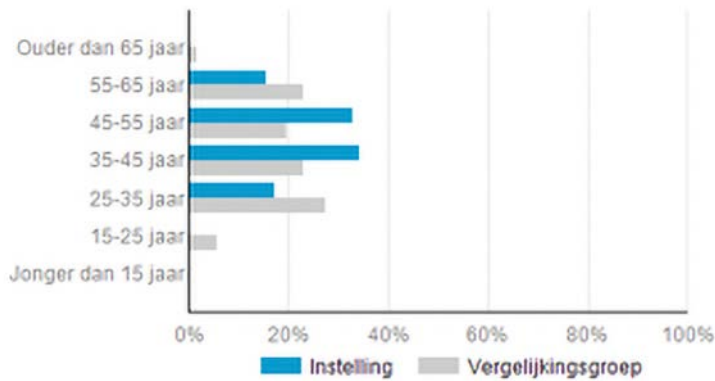
Mede door de snelle groei en daarbij horende uitbreiding van het team is er een flinke impuls gegeven aan scholing van de leerkrachten, zowel collectief als individueel. Ook is er sprake van systematische coaching van (beginnende) leerkrachten.

Zes jaar geleden is een zogenaamde tweede stroom gestart die inmiddels is uitgegroeid tot de tweede vestiging van de Rudolf Steinerschool Haarlem, de locatie Aziëweg. Deze locatie gaat in 2021 over naar een gerenoveerd gebouw aan de Duitslandlaan, om de hoek van de Engelandlaan.

De totale begrote formatie voor het schooljaar 2019-2020 bestaat uit:

Functiecategorie	Aantal fte
Directie	1,6
Onderwijzend personeel	21,4
Onderwijsondersteunend personeel	3,6
TOTAAL	26,6

2.2 Leeftijdsofbouw van het team 2018-2019

Het team van de Rudolf Steinerschool is relatief jong. En dan is de onlangs aangenomen collega van 23 jaar is nog niet eens in bovenstaand overzicht opgenomen. Onder collega's boven de 30 zijn leerkrachten die als zij-instromer zijn gekomen of die afkomstig zijn uit het reguliere onderwijs. Dit maakt dat een aantal leerkrachten nog relatief weinig ervaring heeft met het geven van onderwijs op de vrijeschool. Bij werving en selectie is de mate van ervaring met antroposofie een aandachtspunt. De spoeling van ervaren vrijeschool leerkrachten, onderwijsondersteuners en directieleden is echter dun.

Voor de directie geldt dat de directeur sinds augustus 2019 is benoemd en dat er sinds februari 2019 een interim-adjunct-directeur is. De interim-adjunct zal minimaal tot kerst 2019 blijven en maximaal tot het voorjaar 2020. Dat betekent dat er op afzienbare termijn een nieuwe adjunct benoemd zal worden. De adjunct heeft de dagelijkse leiding over de vestiging Aziëweg.

De ambitie van de school is dat de opbrengsten van taal en rekenen minimaal op landelijk gemiddeld niveau liggen. In feite is de ambitie het bieden van het beste vrijeschool onderwijs, waarbij we oog hebben voor een 21e eeuwse vertaling van de pedagogiek van Rudolf Steiner.

De Rudolf Steinerschool wil niet alleen een veilige, inspirerende en motiverende plek zijn om te leren, maar ook om te werken. Op de school werken bevlogen mensen die zich voortdurend verder ontwikkelen. De Rudolf Steinerschool legt de lat hoog. Daarbij gaat het om méér dan cognitieve opbrengsten. We willen leerlingen een brede vorming meegeven, van hoofd, hart en handen. We zijn immers een vrijeschool.

Financieel valt de school onder de rijksbekostiging. Daarnaast vraagt de school aan de ouders een vrijwillige financiële bijdrage van € 350,- per kind per schooljaar. Extra middelen kunnen worden toegekend door de aan Ithaka verbonden stichting Artaban. De stichting stelt zich ten doel het verlenen van financiële steun aan initiatieven en instituties, die zich direct of indirect bezig houden met het onderwijs gebaseerd op de pedagogische beginselen van Doctor Rudolf Steiner, evenals het verlenen van financiële steun aan instituties, personen, of initiatieven, die dergelijk onderwijs bevorderen.

3 Missie en visie

3.1 Missie

De missie van de Rudolf Steinerschool (waartoe zijn wij op aarde?): Leerlingen zo naar hun volwassenheid toe begeleiden, dat zij als vrij denkende, voelende en strevende mensen hun eigen maatschappij vorm kunnen gaan geven op basis van hun eigen idealen.

3.2 Visie

Het pedagogisch denken en handelen van leerkrachten in de vrijeschool vindt zijn uitgangspunt en inspiratie in de antroposofie. De antroposofische levenswijze sluit goed aan op de huidige tijdgeest. Wij hebben momenteel de wind mee en groeien als organisatie. Gezonde voeding en het gebruik van duurzame, natuurlijke materialen, zorg en aandacht voor de natuur en het milieu zijn een trend. Bovendien komt de laatste jaren vanuit de wetenschap steeds meer bewijs dat bewegingsonderwijs en kunstzinnige vorming een grote bijdrage leveren aan de ontwikkeling van de hersenen. Juist het innovatieve deel van het brein wordt erdoor aangesproken.

Een kind wordt in zijn gehele wezen aangesproken door het vrijeschoolonderwijs. Hoofd, hart en handen worden voortdurend betrokken in een levendig en kleurrijk pedagogisch klimaat met afwisselende didactische werkvormen. De leeftijd(sfase) van een kind vormt de basis voor de daarop afgestemde inhoud van het onderwijs. Dat wordt onder andere zichtbaar in de school door het leerplan en het pedagogisch- en didactisch handelen, gericht op het bewerkstelligen van een evenwichtige ontwikkeling in de drie levensgebieden van een kind, in denken, voelen en willen. Leerstof is tevens voeding voor de persoonlijke ontwikkeling.

Zo is het uitgangspunt in de kleuterklassen: mijn spelen is leren. Ook later, bij vakken als spelling, grammatica, rekenen en wiskunde wordt zoveel mogelijk de totale mens aangesproken. Verder zien we dit terug in het aanbod voor muziek, ambacht en de kunstzinnige vakken schilderen, tekenen, boetseren en euritmie. Er wordt gezorgd voor variatie in leervormen, zoals rekenen met concrete materialen of in uitdagende opdrachten, leren met beweging en leren door verbeelding.

3.2.1 Visie op pedagogiek

Ons onderwijs is gebaseerd op het antroposofisch mensbeeld. Ieder mens heeft als kern een unieke, onsterfelijke individualiteit. Vanuit een geestelijke wereld neemt een kind bij de geboorte een aantal mogelijkheden en beperkingen én een aantal voornemens en idealen mee. De opvoeding, waar het onderwijs nadrukkelijk deel van uitmaakt, dient erop gericht te zijn de opgroeiende mens zijn mogelijkheden te laten ontwikkelen en te leren omgaan met zijn beperkingen. Tegelijk moet geprobeerd worden de sluimerende voornemens en idealen tot bewustzijn te wekken. Samengevat: worden wie je bent.

“Een leerling die enthousiast en betrokken is, leert beter”, is het uitgangspunt van de pedagogische visie. We zorgen er daarom voor dat de leerstof op onze school aansluit bij de ontwikkeling van de leerling en niet andersom. Het vrijeschoolbasisonderwijs is niet het vullen van een vat, maar het ontsteken van een vuur. Ons onderwijs is erop gericht om “aan te vonken” en niet om “af te vinken.”

Een kind dat enthousiast en gemotiveerd is leert beter. Een enthousiast kind krijgt het letterlijk en figuurlijk warm en verbindt zich met de wereld. En waar je je mee verbindt, daar wil je je voor inzetten, nu en later. Zo leren kinderen zelf betekenis en richting te geven aan hun leven. En kunnen hun plek vinden in de huidige, snel veranderende samenleving. Mensen die creatief hebben leren denken zijn voorbereid op nieuwe ontwikkelingen.

Een harmonische ontwikkeling verloopt volgens bepaalde wetmatigheden. Gedurende de eerste periode van ongeveer zeven jaar staat de ontwikkeling van het lichaam (groei, motoriek) centraal. Het kind leert in deze fase alles door te doen. In de tweede zevenjaars-periode verschuift het accent naar de ontwikkeling van psychische kwaliteiten, waarbij het leren vooral via de beleving verloopt.

In de derde periode ligt het accent meer op de ontwikkeling van het denken, waarbij het essentieel is ook het gevoels- en wilsgebied te blijven betrekken. Binnen elke periode kunnen ook van jaar tot jaar verschuivende ontwikkelingsthema's herkend worden. Deze thema's liggen ten grondslag aan het leerplan van de vrijeschool. Dit leerplan is onder 'Onze school' te vinden op onze website: <https://www.rsschool.nl/onze-school/leerplan> Zie ook bijlage 2, pag. 45.

3.2.2 Visie op didactiek modern vrijeschoolonderwijs

Onze cultuur wordt individueler. Op onze school leren kinderen samenwerken, zelfstandig en zelfverantwoordelijk te leren en (ver)werken. Er wordt veel aandacht besteed aan het vergroten van de leervaardigheden en de leerhouding van de kinderen. Als er in voldoende mate voldaan wordt aan de behoefte aan relatie, autonomie en competentie, dan zijn er welbevinden, motivatie, inzet en zin in leren.

Persoonlijke aandacht is erg belangrijk. Een kind hoort op een veilige en prettige plek te kunnen leren en gezien verwijderd: te worden, gekend, erkend en herkend te worden. Dat willen kinderen elke dag weer. Dat begint al 's morgens met handen geven bij de deur. Iedere leerkracht geeft een hand aan de leerling en noemt de naam. Bij de start van de dag zeggen de leerkrachten samen een spreuk voordat ze met de kinderen gaan werken, zodat we ons iedere dag opnieuw bewust zijn van de verbinding met de kinderen en met elkaar.

Binnen deze didactische (en pedagogische) visie stelt de school zich ten doel modern, kwalitatief hoogwaardig vrijeschool onderwijs te bieden aan leerlingen van 4 tot 12 jaar en daarbij zoveel als nodig en mogelijk de ouders of verzorgers te betrekken. De lesstofopbouw vanaf de kleuterklas tot en met klas 6 sluit aan bij de leeftijdsfase van de kinderen. Dit geldt voor het periodeonderwijs, maar ook in de oefeningen taal en rekenen en in het brede aanbod van creatieve en kunstzinnige vakken door de jaren heen.

Bij de inrichting van het schooljaar wordt rekening gehouden met een gezond dagritme en aandacht voor de seizoenen, die ook door de jaarfeesten tot ervaring worden gebracht.

Er wordt gedifferentieerd in werkvorm en niveau, op basis van de onderwijsbehoefte van de kinderen. Maar ook wordt er regelmatig klassikaal gewerkt om het groepsgevoel en de samenwerking te stimuleren.

De school heeft de vereisten die gelden voor al het basisonderwijs in Nederland samen met typische vrijeschool elementen weten te verenigen. Het beste uit twee werelden komt zo samen. De ervaring leert dat deze herijking van het vrijeschoolonderwijs goed uitpakt en onderwijs oplevert dat zowel breed vormend is als goed aansluit op vervolgonderwijs. Zin verwijderd: Dit levert bovengemiddelde opbrengsten voor de leerlingen op.

De school heeft een zorgstructuur die zowel in dit schoolplan als het zorgplan wordt beschreven (zie bijlage 1, pag.40) Veiligheid in brede zin is een belangrijke voorwaarde om tot leren te komen.

Met kunstzinnig onderwijs bedoelen we niet alleen het hanteren van creatieve werkvormen, maar ook de wijze waarop de leerkracht de lessen voorbereidt, geeft en verwerkt. Creativiteit, toegesneden op de betreffende klas en open staan voor wat in de les actueel is, zijn daar uitingen van.

3.2.3 Wilsmatig onderwijs

Met wilsmatig onderwijs bedoelen we dat kinderen daadwerkelijk in beweging komen en de wilskracht wordt aangesproken. In de kleuterklassen gebeurt dit via nabootsing, in de lagere klassen worden handen en voeten betrokken bij de leerprocessen. Zo wordt bijvoorbeeld in het rekenonderwijs niet alleen schriftelijk gewerkt, maar worden ook getal-rijen voor en achteruit gelopen en diverse bewerkingen geklapt en gesprongen.

4 Kernwaarden vrijeschool onderwijs

Kernwaarden van het vrijeschool onderwijs zijn respect voor het individuele kind en de integriteit van het kind, het hooghouden van de wezenlijke rechten van kinderen en actieve ondersteuning van menselijke en culturele diversiteit. Deze educatieve benadering gaat uit van het idee dat menselijke en wereldlijke ervaringen ook een spirituele dimensie hebben.

Zij is gebaseerd op het idee dat elk individu zich gedurende zijn of haar leven, en dan met name tijdens de kinderjaren, ontwikkelt aan de hand van een reeks fysieke, emotionele en cognitieve fasen en veranderingen. Het is daarbij de taak van het onderwijs om de leerling tegemoet te treden in het bewustzijn van die reeks opeenvolgende veranderingen en groei, waardoor ontwikkeling mogelijk wordt.

Begin twintigste eeuw is de vrijeschool ontstaan als uitwerking van de pedagogische ideeën van Rudolf Steiner, voor het eerst toegepast op het onderwijs voor de kinderen van werknemers van de Waldorf Astoria fabriek in Stuttgart. De naam 'vrij' betreft de onafhankelijkheid van de overheid als het om het leerplan en de pedagogie gaat. De scholen zijn in Nederland door de overheid erkend als bijzondere vorm van onderwijs en worden normaal gesubsidieerd.

Het doel van de scholen is ook de opvoeding tot vrijheid. De pedagogie is zo ingericht dat zij hoopt de nog plooibare kinderen dusdanige vermogens mee te geven, dat zij tot vrije mensen worden, die met een vrij oordeel in de maatschappij kunnen staan. Dit is één van de aspecten waarin het vrijeschool onderwijs afwijkt van regulier onderwijs. Hieronder gaan we op meer van deze aspecten in.

In de antroposofie en dus ook in het onderwijs dat hierop gebaseerd is, gaat men ervan uit dat niet alleen cognitieve kennis van belang is, maar ook ontplooiing van creativiteit en sociale vaardigheden. Zo leert het kind niet alleen zijn hoofd (denken) gebruiken, maar ook zijn hart (voelen) en handen (willen). In de vrijeschool wordt er zo naar gestreefd de kinderen op te voeden tot evenwichtige mensen, die goed zijn toegerust voor het leven. De vrijeschool heeft als uitgangspunt: onderwijzen is ook opvoeden. Onderwijs gaat verder dan alleen goed leren lezen of rekenen.

Onderwijs staat ook in dienst van de persoonlijkheidsvorming, zowel individueel als in relatie tot de sociale gemeenschap. De vrijeschool wil in het leven van een kind van betekenis zijn. Ieder kind heeft van zichzelf bepaalde talenten. De vrijeschool wil dat het kind deze kan ontdekken en ontwikkelen. Dat vraagt om onderwijs dat verbreedt en de ontwikkeling van een vrije persoonlijkheid aanmoedigt in cognitiviteit, inventiviteit, originaliteit en creativiteit.

De aanpak is gebaseerd op het mensbeeld uit de antroposofie, een visie op de mens bestaande uit lichaam, ziel en geest. Vrijeschool onderwijs vraagt om situaties waarin leerkrachten en leerlingen het beste dat ze in huis hebben laten zien, zich door elkaar laten uitdagen en elkaar inspireren. Zodat kinderen uitgroeien tot mensen die zelf betekenis en richting aan hun leven geven. Die hun eigen plek weten te vinden in de huidige, snel veranderende samenleving en niet worden opgeleid om in een wereld te passen die bij het volwassen worden alweer achterhaald is.

De voornaamste kenmerken van dit onderwijs zijn:

- Een mens- en ontwikkelingsbeeld (en de daaruit volgende pedagogie) ontleend aan de antroposofie; een op de ontwikkelingsfasen van het kind gebaseerd leerplan tot de leeftijd van 18 jaar met als doel het unieke potentieel van elke persoon te ontplooien;
- Het onderwijs is verantwoordelijk voor de ontwikkeling van sociaal bewustzijn, zelfkennis en ethische intelligentie op weg naar een actief, mondiaal burgerschap;
- Kernpunten zijn de verwerving van diverse en relevante vaardigheden, de ontwikkeling van verschillende competenties en een zinvolle, positieve lerende instelling;
- Het onderwijs is zo ingericht dat de ontwikkelingsmogelijkheden van elke leeftijd centraal staan; dit stelt de leerkracht in staat in te spelen op het potentieel, de ontluikende vermogens en de zich ontwikkelende kwaliteiten van elk kind;
- De pedagogische benadering, de inhoud en materialen van het curriculum en de leermethoden richten zich naar de leeftijd en ontwikkelingsmogelijkheden en – kansen van de leerlingen;
- De pedagogische benadering is holistisch, kunstzinnig en rijk aan verbeelding, interdisciplinair en vakoverstijgend, opdat denken, voelen en willen in harmonie ontwikkeld kunnen worden;
- Het onderwijs fungeert als voedsel voor lichaam, ziel en geest door aanmoediging van de praktische, esthetische en cognitieve manieren van leren en zich ontwikkelen van het kind;
- De didactiek krijgt gestalte in de wisselwerking van de leerkracht met de klas, in principe gedurende meerdere leerjaren achtereenvolgend;
- De groepen (klassen) zijn naar vermogens heterogeen (oefening voor een sociaal samenleven) en naar leeftijd homogeen (om de ontwikkelingsstof tot zijn recht te laten komen);
- Het educatieve grondbeginsel is inclusief en non-selectief wat betreft geslacht, nationaliteit, religie of levensbeschouwing, etnische of sociale achtergrond; scholen en schoolomgevingen komen tegemoet aan de individuele vermogens en capaciteiten van leerlingen en waar mogelijk qua context aan de extra leerbehoeften van kinderen en jongeren;

De uitdaging is steeds opnieuw om vanuit deze idealen met enthousiasme antwoorden te vinden op de vragen die kinderen van deze tijd aan ons stellen. De vrijeschool wil samen met ouders kinderen opvoeden tot mensen die:

- Geïnteresseerd zijn in de wereld om hen heen en daar plezier aan beleven;
- Idealen hebben en de wil om die vorm te geven;
- Zich betrokken voelen bij anderen;
- Zich een eigen gefundeerd oordeel kunnen vormen;
- Hun eigen mogelijkheden kunnen ontplooien.

Het bovenstaande geeft een globaal beeld van de waarden van het vrijeschool onderwijs. In wezen kenmerkt het onderwijs zich in pedagogische en didactische zin door de volgende zeven elementen:

- Bieden van onderwijs in leeftijdsfase;
- Werken met natuurlijke materialen in een mooie en 'rijke' leeromgeving;
- Balans in ontwikkeling tussen hoofd, hart en handen;
- Bieden van kunstzinnig onderwijs;
- Een belangrijke rol voor de seizoenen;
- Verdieping van de stof door periodeonderwijs;
- Voorbereiding op de maatschappij van de toekomst. De vaste onderdelen van het onderwijsprofiel, passend binnen dit kader, zijn:
 - Planmatig werken per jaar en per periode;
 - De leerresultaten van de leerlingen;
 - Een helder geformuleerd onderwijsaanbod en effectieve methodieken;
 - De bewaking van de leertijd in relatie tot de kunstzinnige vakken;
 - De instructievaardigheden van de leerkrachten;
 - Het (pedagogisch) klimaat;
 - Het klassenmanagement.

We sluiten als school aan bij de begrippen in het waarderingskader van de inspectie en bij de vele beschikbare kwaliteitsinstrumenten.

Het zijn deze elementen uit het primair proces die direct invloed hebben op de leerresultaten van de leerlingen. Het onderwijsprofiel hangt op deze wijze sterk samen met het onderwijskundig deel van het schoolplan en de onderdelen uit het kwaliteitssysteem van de school. Op iedere school is in het onderwijsprofiel beschreven hoe de school deze onderwijskwaliteit definieert en monitort. De vaste onderdelen van het onderwijsprofiel zijn voor al onze scholen gelijk. De onderdelen zijn zoveel mogelijk beschreven in concreet waarneembaar gedrag. Het gedrag is meetbaar en beschreven in termen van 'wat zie ik'.

Iedere school of schoolbestuur moet zelf de elementen uit het onderwijsprofiel inhoudelijk vormgeven en een eigen ambitieniveau formuleren. Het betekent dat de onderwijsprofielen qua vorm vergelijkbaar zijn, maar qua inhoud per school en per bestuur verschillen om te komen tot een dekkend netwerk binnen de regio. Naast de toelichting op de typische vrijeschool vakken (zie later) is het van belang in te gaan op het nagestreefde sociale klimaat op school en de regenboogtraining voor leerkrachten.

Om een optimaal schoolklimaat te hebben voor leerlingen, leerkrachten en ouders wordt systematisch gewerkt aan gewenste omgangsvormen, rust, respect en technieken om aan preventie te doen als het gaat om zaken als pesten en stigmatiseren. Iedere leerkracht achten we na het volgen van een training in staat om – zo nodig met hulp van een collega – het klassen- en schoolklimaat positief te beïnvloeden en te voorkomen dat bepaalde ongewenste zaken escaleren. Daarmee wordt de bedding gevormd voor goed en gezondmakend vrijeschool onderwijs. Periodiek vindt voor nieuwe leerkrachten een training plaats.

4.1 Enkele uitgangspunten en idealen in het onderwijs op de vrijeschool

Wat zijn wezenlijke uitgangspunten en idealen in het onderwijsconcept dat vrijescholen aanbieden?

- 1 "Vrij" in vrijeschool staat voor "vrij van overheidsbemoeienis". Deze situatie is vrijwel nergens meer aan de orde, hoewel er nog steeds gestreefd wordt naar een financiële vrije ruimte (o.a. opgebracht uit ouderbijdragen naar draagkracht), om daaruit extra activiteiten mogelijk te kunnen maken.
- 2 Een kind wordt niet geboren als een 'onbeschreven blad', maar als een geestelijk wezen, dat zich gedurende meerdere levens op aarde kan ontwikkelen. In elke ontwikkeling herhaalt een kind in het kort de voorgaande geestelijke ontwikkeling van de hele mensheid.
- 3 In de pedagogie wil men de kinderen dingen leren, niet door 'een emmer te vullen', maar door 'een vuur te ontsteken'.
- 4 Men zet zich in om het kind niet alleen cognitief aan te spreken, maar ook in sociaal en motorisch opzicht te stimuleren: 'hoofd, hart en handen'.
- 5 Om bij de niet-analytische en alomvattende kinderziel aan te sluiten, is de werkrichting bij de vakken vaak 'van het grote geheel naar de kleine delen'. (Er was eens een groot bos, daarin stond een mooi paleis. In dat paleis leefde een koning ..) (Of met schrijven: eerst in de lucht tekenen, dan bijvoorbeeld op de grond met jampotjes met vogelzand, dat door een klein gaatje stroomt, dan met dikke blokkrijtjes, dik potlood, ganzenvaar - uiteindelijk met fijne pen. Hoe iedereen het ook oppakt, de bedoeling hierbij is om de bewegingsstroom niet voortijdig te verkrampen).
- 6 De indeling van een enkele les of activiteit, van de hele dag, van de week en het jaar gaat gepaard met telkens herkenbare en terugkerende patronen, met een ritmische en ademende indeling. Met de natuur verbonden jaarfeesten spelen hierbij een grote rol.
- 7 Men tracht de vakken zoveel mogelijk kunstzinnig aan te bieden, niet als versiering of leukmakerij, maar omdat het kunstzinnige op zichzelf voedend en niet verschrallend werkt in het opnemen van ontwikkelingsstof.
- 8 Onderwijs voor een jong kind moet levend en beeldend zijn, de leerkracht moet als het ware de stof 'voorverteren'. Kant en klare lesmethoden en boeken kunnen hierbij hooguit een ondersteunende rol spelen.
- 9 Opdat de leerkracht de individuele kinderen echt diepgaand leert kennen, en ook wisselingen in de ontwikkeling over lange perioden kan onderkennen, streeft men naar een meerjarige verbinding tussen de klas en de leerkracht.
- 10 Bij de afronding van een schooljaar wordt een getuigschrift uitgereikt, waarbij voor de ouders de voortgang van de ontwikkeling niet in cijfers, maar in beschrijvingen wordt gegeven. Het kind zelf ontvangt een spreuk of gedichtje - eventueel met tekening of schildering - waarin een beeld geschetst wordt van een situatie die past bij de leerstof van het afgelopen jaar én bij het kind zelf. Zo wordt onbewust, op een kunstzinnige en beeldende wijze, een ontwikkelingsrichting aangeboden.

- 11 Het vrijeschool-leerplan beslaat in de eerste tot en met de twaalfde klas een totale ontwikkelingsboog van kleuter tot en met adolescent.
- 12 De dag begint met het periode-onderwijs, waarbij gedurende meerdere weken aan een enkel onderwerp diepgaand gewerkt wordt. De overige uren van de dag kennen een weekritme.

4.2 Het onderwijsaanbod (voor het vrijeschool leerplan zie bijlage 2, pag. 45)

We onderscheiden in de school de volgende doelstellingen:

4.2.1 Pedagogische doelen

Aan deze doelstellingen geven we inhoud vanuit het achterliggende concept van onze school. De pedagogische doelen van de vrijeschool zijn uitgewerkt in de pedagogische werken van Steiner. Om de kinderen te helpen hun levensdoel te realiseren wil de school vanuit twee richtingen werkzaam zijn: de kinderen leren zichzelf te kennen (richting 1) in relatie tot de wereld rondom (richting 2).

Dat is de grondgedachte achter het 'leerplan' van de vrije school: leer jezelf kennen in relatie tot de ruimte, de beweging en tijd. De kinderen leren de wereld kennen en voelen zich verbonden met de natuur en de cultuur. De keuze van de zaakvakken - met name geschiedenis en aardrijkskunde - is gebaseerd op dit pedagogische doel.

Om in deze wereld thuis te zijn is het belangrijk dat de kinderen noodzakelijke kennis en vaardigheden hebben.

4.2.2 Didactische doelen

Wij gaan uit van de kerndoelen zoals deze geformuleerd zijn in 'Ik zie rond in de wereld...' (www.ik-zierondindewereld.nl). Hierin worden de domeinen en kerndoelen genoemd die in de vrijeschool worden gehanteerd. Deze kerndoelen sluiten uiteraard aan op de landelijke kerndoelen zoals die voor het gehele primair onderwijs gelden. Deze landelijke kerndoelen voor het primair onderwijs zijn te vinden op: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2006/04/28/kerndoelenboekje>

De leerstof wordt geïntroduceerd in het periodeonderwijs, waarin vanuit de beleving het leerproces in gang wordt gezet. In blokken van meestal drie weken wordt in de twee uur voor de ochtendpauze les gegeven in de 'hoofdvakken' taal, rekenen en 'kennis van de leefomgeving'. Bij 'leefomgeving' denken we aan vakken als heemkunde, aardrijkskunde, geschiedenis, natuur en techniek.

De leerkracht zorgt voor levend onderwijs. Hij maakt zelf verbinding met het onderwerp en ontwerpt zelf lessen, passend bij zijn klas. Dit gebeurt niet vrijblijvend, maar uiteraard passend binnen het leerplan van de vrijeschool. In de vaklessen na de ochtendpauze worden de kunstzinnige vakken gegeven en zijn er oefeningen gepland voor technisch lezen, begrijpend lezen, taal en rekenen. Voor de vakken taal, rekenen en begrijpend lezen wordt daarbij gewerkt vanuit de volgende methodes:

- De Wereld in Getallen (WIG); we gebruiken deze methode niet integraal. We maken voor het verwerken van de leerstof in het oefenuur gebruik van deze methode
- ZLKLS; voor lezen en spellen maken we gebruik van deze methodiek (José Schraven: Zo leert men kinderen lezen en spellen).
- 'Map teksten begrijpend lezen'; deze map is samengesteld door de Intern Begeleider (IB-er) en betreft bruikbare teksten en vragen om het begrijpend lezen te oefenen in de klassen 4 t/m 6.

Er is op school per najaar 2019 een reken coördinator. Een taal coördinator staat voor later in schooljaar 2019-2020 gepland. Er ontstaat steeds meer ervaring in het omgaan met dyslexie en dyscalculie. Waar nodig zijn verwijderd: door externe specialisten beschikbaar.

5 Onderwijskundig beleid

In de Wet op het primair onderwijs (WPO) zijn in artikel 2 twee taken aan het basisonderwijs opgedragen:

- het geven van onderwijs aan leerlingen vanaf vier jaar;
- het leggen van de grondslag voor aansluitend vervolgonderwijs.

Het bestuur legt in het schoolplan vast hoe het deze taken vormgeeft (art. 12 WPO).

In de vrijescholen spreken we van kleuterklassen (groep 1 en 2) en de onderbouwklassen 1 t/m 6 (groep 3 t/m 8). In elke klas zitten leerlingen van gelijke leeftijd bij elkaar. De klassen worden waar mogelijk meerdere jaren door dezelfde leerkracht begeleid. Dat maakt de klassen tot bijzondere sociale gemeenschappen waarin kinderen zich in een vertrouwde sfeer kunnen ontwikkelen en ontplooiën. De lesstof is niet uitsluitend leer- en oefenstof maar in eerste plaats ontwikkelingsstof; een middel waaraan kinderen zich zo volledig mogelijk, naar hoofd, hart en handen kunnen ontwikkelen.

Bestuur en scholen van Ithaka dragen zorg voor de sociale, psychische en fysieke veiligheid van de leerlingen en richten het onderwijs zodanig in dat de leerlingen een ononderbroken ontwikkelingsproces kunnen doorlopen. Het onderwijs wordt op de voortgang in hun ontwikkeling afgestemd en deze voortgang wordt getoetst. Het aanbod voldoet aan de kerndoelen en referentieniveaus. Scholen streven ernaar leerlingen jaarlijks in ieder geval de wettelijke minimumresultaten te laten behalen op de kernvakken van het onderwijs.

Het streven op alle scholen is om alle kinderen na het PO uit te laten stromen naar het VO op het niveau dat past bij hun aanleg en mogelijkheden.

De scholen binnen Ithaka hebben zich voorgenomen de eigen ambities in de komende jaren verder te expliciteren en ontwikkelen. Daarbij gaat het met name om de ontwikkelingsdoelen die binnen vrijescholen nagestreefd worden.

De weg waarlangs de scholen binnen Ithaka al deze doelen bereiken, zowel de ontwikkeling van de taal en rekenvaardigheden als de meer algemeen menselijke ontwikkelingsdoelen, verschilt van school tot school. Ithaka kent geen centraal vastgesteld leerplan of voorgeschreven methodes.

Op de Rudolf Steinerschool is het onderwijs als volgt ingericht:

5.1 De ordening van het onderwijs

Klassen en groepen In de vrijeschool spreken we van de kleuterklassen (groep 1 en 2 en de klassen 1 t/m 6 (groep 3- 8). In de klassen zitten leerlingen van gelijke leeftijden bij elkaar in groepen die door de jaren heen bij elkaar blijven. Bij voorkeur worden de klassen meerdere jaren door dezelfde leerkracht begeleid. Dat maakt de klassen tot bijzondere sociale gemeenschappen waarin in een vertrouwde sfeer de kinderen zich kunnen ontplooiën.

5.1.1 De kleuterklassen

Voor een overzicht van de vigerende kerndoelen voor het primair onderwijs, zie <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2006/04/28/kerndoelenboekje>

In de kleuterklassen zijn de groepen 1 en 2 geïntegreerd. In deze periode is de nabootsing een belangrijk didactisch middel. In allerlei spel- en bewegingsvormen doet de leerkracht daarop een beroep. Maar ook tussen de oudere en jongere kleuters is de nabootsing een wezenlijk middel om vaardigheden over te dragen. Voor het taalonderwijs worden geen standaardmethodes gebruikt. De kerndoelen 1 t/m 3 betreffende het mondeling onderwijs worden gerealiseerd in:

- de taalrijkdom die de leerkracht overbrengt in het eigen taalgebruik;
- de keuze van verhalen en seizoen- en ambachtsspelen;
- het stimuleren van het taalgebruik in het klassikaal spreken van teksten van spelen, gedichten en spelletjes.

De kerndoelen 4 t/m 9 ten aanzien van het schriftelijk onderwijs komen in de hogere leerjaren actief aan de orde. In de kleuterklas is het tekenen nog een belangrijk middel waarin 'informatie' uit verhalen en inhouden wordt afgebeeld door de kinderen.. De uitwisseling tussen de leerlingen over wat en hoe je de inhouden kunt afbeelden is van belang in het leerproces. Taalbeschouwing, zoals geformuleerd in de kerndoelen 10 t/m 12 biedt nog weinig concrete aanknopingspunten voor de kleuters, maar de leerkracht draagt er zorg voor dat de basale woordkennis die nodig is voor alle vakken degelijk aangelegd wordt. Voor het rekenonderwijs maken we geen gebruik van standaardmethodes.

De kerndoelen 23 t/m 25 ten aanzien van wiskundig inzicht en handelen krijgen dagelijkse aandacht in het vrije spel, waarbij de leerling zelf kiezen kan uit het didactische spelmateriaal dat in de klassen voorhanden is. Omdat ook hier geldt 'de wereld leren kennen', hecht de school eraan dat de kinderen die ervaring opdoen met mooi en natuurlijk materiaal. Daarmee kunnen ze voor het rekenen hoeveelheden kralen of kastanjes ordenen, maar evenzeer met blokken construerend bouwen.

De kerndoelen 26 t/m 31 (getallen en bewerkingen) komen pas in de hogere leerjaren expliciet aan de orde. In de kleuterklassen leren de kinderen aan de hand van liedjes en spelen de telrij, en leren ze hoeveelheden vergelijken bij het uitdelen van materiaal of bijvoorbeeld fruit of drinken. Ook bij handwerken en handvaardigheid speelt schatten van hoeveelheden en gewicht een rol.

De kerndoelen 32 en 33 betreffende meten en meetkunde krijgen aandacht in het vrije spel, waarin het bouw- en constructiemateriaal het maken van allerlei vormen stimuleert. Ook bij het (vorm-)tekenen wordt het weergeven en beleven van allerlei vormen en figuren actief aangesproken. Bij handvaardigheid, eurutmie, koken en bakken komen hoeveelheden (van hoeveelheid zout tot het aantal stappen) actief aan de orde.

5.1.2 De klassen 1 t/m 3

Als de kinderen schoolrijp worden kunnen ze de stap maken naar het expliciete leren. Er ontstaat ruimte tussen de binnenwereld van het kind en de buitenwereld: een voorwaarde om te kunnen leren. Ook zijn de kinderen nu in staat om bewust met de leerstof om te gaan in persoonlijke werk- en leeropdrachten en kunnen de kinderen zich allengs langer concentreren. In deze leerjaren wordt de basis gelegd voor de taal- en rekenvaardigheden. Voor deze vakken werd in de vrijeschool oorspronkelijk de leerstof door de leraren zelf ontworpen. Onze school doet dat nog steeds. De leerkrachten ontwerpen hun eigen lesmateriaal. Daarnaast maken we gebruik van bestaand methode-materiaal.

Zo zorgen we er eveneens voor dat de kerndoelen voor deze vakken gerealiseerd worden (zie onderwijskundige doelen). Bij het introduceren van de leerstof kiest de leerkracht vaak voor didactische werkvormen die in de doelstellingen van het vrijeschoolonderwijs passen zoals: beeldend beleven, ontdekkend oriënteren, uitbeeldend verwerken. Het leerstofgebied 'kennis van de leefomgeving', omvat de vakken die in de kerndoelen worden omschreven als 'mens en samenleving', 'natuur en techniek', 'ruimte' en 'tijd'.

In deze leerjaren worden deze vakken uitgewerkt in het vak 'heemkunde', waarin de kinderen de wereld leren kennen. De natuur, de seizoenen en het jaarverloop spelen daarin een belangrijke rol. We gaan daarbij niet uit van het wereldbeeld van de huidige media, maar van basale waarden waarbij eerbied voor de natuur, respect voor de medemens en verbinding met het culturele erfgoed van Nederland leidraad zijn.

We menen dat we daarmee in deze levensfase een belangrijke basis leggen voor de verworvenheden die in de kerndoelen 34 t/m 45 zijn geformuleerd. In de derde klas krijgt de heemkunde een specifiekere richting in de periodes over de boerderij, wonen, bouwen en ambachten. De leerlingen zijn daar actief bij betrokken in tuinbouwactiviteiten en het zelf bouwen met steen en cement. Waar in de voorliggende jaren de heemkunde nog veelal beeldend was, wordt het onderwijs nu praktisch en concreet. De vertelstof omvat in deze drie leerjaren respectievelijk sprookjes in klas 1, fabels en heiligenverhalen in klas 2 en verhalen uit het Oude Testament in klas 3. De verhalen ondersteunen de psychische ontwikkeling van de kinderen. De sprookjes sluiten nog aan bij de eerdere belevingswereld van de kleuter en schilderen hoe je als mens op weg gaat de wereld in; de fabels leiden het kind uit de eigen kleine egocentrische zelfbeleving naar de ontmoeting met de ander, waarbij de heiligenlegendes aan de tweestrijd van de fabeldieren een ethisch aspect toevoegt. In de verhalen van het Oude Testament – vertelt als mythologie en niet als religieuze inhoud – wordt aan het voorgaande nu het aspect van de eigen keuze gekoppeld in de verhalen van het Joodse volk en hun tocht naar het beloofde land: committeer je je aan een hoger doel, of kies je in de eerste plaats voor jezelf?

5.1.3 De klassen 4 t/m 6

In de vierde klas maakt het kind een duidelijke verandering door. De voorliggende jaren, waarin het kind zich nog als vanzelfsprekend met de wereld verbonden voelde, worden afgesloten. Het kind gaat zijn eigen identiteit beleven en ervaart dat het een plaats zal moeten vinden in de wereld. De vertelstof in de klassen 4,5 en 6 ondersteunt deze beleving.

In klas 4 worden de verhalen uit de Germaanse mythologie verteld. In deze verhalen uit de Edda, gaat de godenwereld ten onder en komt de mens alleen te staan. In de vijfde klas is er in de Griekse Mythologie wel een godenwereld, maar deze vertegenwoordigt veel meer het noodlot waaraan de mens het hoofd moet bieden, waar over gefilosofeerd kan worden en die verstand en slimheid van de mens vraagt.

In de zesde klas worden de verhalen nog 'aardser' in de verhalen uit de Romeinse mythologie. Nu gaat het over het veroveren van een plek in de wereld en vervaagt de scheidslijn tussen mythe en geschiedenis. Voor taal en rekenen maken we voor het verwerken en oefenen meer gebruik van standaard methodes dan in de voorgaande jaren. De leerkracht blijft zorgen voor levend onderwijs en eigen lesontwerpen voor de periodes taal en rekenen.

In de vrijeschool speelt het gesproken woord een belangrijke rol. De vertelstof laat dat al zien, maar ook in de rol van de leerkracht wordt dat duidelijk. De leerkracht brengt de leerstof over van persoon tot persoon, anders dan leerboeken die de kennis veel meer formaliseert. Ook bij taal en rekenen speelt de rol van de leerkracht een belangrijke rol. Het geeft de kinderen vertrouwen en houvast en de leerkracht verpersoonlijkt het plezier dat je kunt hebben in de verschillende vakken.

Het periode-onderwijs brengt de kinderen van de ene beleving in de andere, gekleurd door de persoonlijke toets van de leerkracht. De belangrijke leergebieden van de kerndoelen 34 t/m 39 over mens en samenleving krijgen door deze manier van lesgeven inhoud. In de vrijeschool vallen deze aspecten onder het vakgebied 'levenskunst', een term die de leerlingen niet horen, maar die in alle andere vakken doorwerkt. De kinderen leren in gesprekken standpunten in te nemen, kennis van meningen te nemen, te filosoferen over de wereld.

De taal is daarbij een belangrijk middel en de kerndoelen voor het mondeling taalgebruik (1 t/m 3) worden hier op een pedagogische wijze ingevuld. Kennis van de leefomgeving omvat de periodevakken: dierkunde (klas 4), plantkunde (klas 5), natuur en techniek (klas 6), aardrijkskunde en geschiedenis. In deze vakken is de werkwijze van de vrijeschool belangrijk: beleving, kunstzinnige verwerking, eigen ontdekkingen en het maken van werkstukken, geven kleur aan het onderwijs. In alle vakken van dit leergebied, wordt uitgegaan van een omvattende beelden.

Bij plant- en dierkunde gaat het niet alleen om feitjes, maar om het verkennen van de wereld van planten en dieren en de verbondenheid van de mens met deze rijken: hoe vinden de planten een plaats op aarde; wat zijn specifieke eigenschappen en vaardigheden van die diersoorten. In de aardrijkskunde wordt de kinderen een globaal beeld gegeven van de wereld, waar overal mensen leven en werken; onder omstandigheden die – geografisch bepaald - heel verschillend zijn. Geologie en weerkunde zijn ook een onderdeel van deze globale aanpak.

Op specifieke wijze worden hiermee de kerndoelen voor 'Ruimte' (47 t/m 50) uitgewerkt. Ook het vak geschiedenis volgt een grote lijn langs de wegen van de grote cultuurperiodes die tot in onze eigen tijd leiden. Niet alleen de feitenkennis vinden we belangrijk, maar vooral ook de beleving: kun je je als kind een oude Egyptenaar, Griek of Middeleeuwer voelen. Vanuit deze beleving – door de leerlingen weer-geven tekeningen en schildering, gedichten, werkstukken en spreekbeurten – maken de leerlingen zich ook de kennis van deze vakken eigen. Zo realiseren we ons uitgangspunt: leren is jezelf en de wereld leren kennen.

Handvaardigheid, kunstvakken en beweging: deze vakgebieden werken door in alle klassen in onze school. Het zijn geen geïsoleerde vakken, maar de vaardigheden van deze gebieden worden in alle lessen aangewend. Leren en bewegen is een belangrijk didactisch middel. Het ritmische aspect van het rekenen kun je bewegend weergeven en ervaren; maat en metrum in de taal kun je met je voeten beleven. De vaardigheden van schilderen en tekenen heb je nodig om je eigen periodeschrift te maken: het leerboek dat de leerling zelf maakt en illustreert. Muziek leert de kinderen gevoelens te ervaren en te uiten. Het samen zingen en musiceren is de basis voor het samen leren.

Handwerken en handvaardigheid geven de kinderen technisch inzicht, waarbij rekenen opeens een hulpmiddel is om een werkstuk te maken. In het bijzondere vak euritmie dat in verwijderd: alle klassen door een vakleerkracht gegeven wordt, leren de kinderen zichzelf in de ruimte beleven en verbindt de beleving van muziek en woord de buiten- en binnenwereld. In het toneelspelen leren de kinderen zich in tijd en omgeving in te leven, oefenen ze hun spreekvaardigheid, en hebben ze een werkvorm om in rollenspel uit te beelden wat ze beleefd en geleerd hebben. In de gymnastieklessen vergoten de kinderen hun fysieke vaardigheden en leren ze sportief samenspelen en rekening houden met elkaar.

Tijdens de tuinbouwlessen werken de kinderen met de handen in en aan de aarde. We vinden het belangrijk dat kinderen de wonderen van groei en bloei ervaren; zien, ruiken, proeven en voelen. Hierdoor ontstaat respect en eerbied voor de natuur. Daarbij leren kinderen over het ontstaan van onze voeding. Deze vakken (in de kerndoelen 54-56/57-58, 'Kunstzinnige oriëntatie' en 'Beweging') vormen in onze school de grondslag van ons onderwijs.

5.1.4 Burgerschap

De school wordt gezien als een plaats waar het kind zijn weg van ontwikkeling kan gaan en waar het kwaliteiten kan ontwikkelen die nodig zijn voor de maatschappij waar het deel van uit maakt. In de klas, een sociale gemeenschap, leren de kinderen door middel van gesprekken, verhalen en presentaties hoe ze verdraagzaam omgaan met elkaar. In de lagere klassen wordt dit vanuit beelden en verhalen aangedragen, in de hogere klassen wordt meer bewustzijn gevraagd van kinderen als het gaat om competenties en sociale processen. De kinderen wordt geleerd om conflicten te bespreken en grenzen aan te geven.

In de tweede klas worden er fabels verteld. Hierin leren ze menselijke eigenschappen in beelden kennen, door dit beeldende aspect kunnen ze zich hiermee uitzetten. Daarnaast wordt er in de verhalen van de heiligenlegenden aandacht besteed aan bewust leven en een weg gaan vanuit respect, liefde en naastenzorg.

In klas 3 is er ruimte voor aandacht en liefde voor het ambacht dat mensen vervullen. In de hogere klassen wordt de blik naar buiten gericht, kinderen leren over verschillende leefwijzen op aarde tijdens de economische aardrijkskunde en de vertelstof gaat over de grote wereldreligies. Tot slot komt in klas 6 de staatsinrichting aan de orde.

Naast het eigen maken van de lesstof en de vaardigheden die nodig zijn om deel te kunnen nemen aan de maatschappij, willen wij de kinderen leren zichzelf te leren kennen en zich tot een autonoom en zelfstandig mens te ontwikkelen. Dit is de betekenis 'vrij' die wij terugvinden in de naam vrijeschoolonderwijs. Met de ontwikkeling van de persoonsvorming wordt niet bedoeld dat ons onderwijs de kinderen vormt tot een persoon. Wij willen daarentegen de mogelijkheid stimuleren om als kind je vrij te kunnen ontwikkelen tot wie je in potentie kunt zijn. Op de Rudolf Steinerschool noemen wij dat 'worden wie je bent'.

5.1.5 Periodeoverzicht Engelandlaan

Periodes/aantal weken	Klas 1	Klas 2	Klas 3	Klas 4	Klas 5	Klas 6
Taal	7/21	6/19	6/19	4/14	3/11	3/11
Rekenen	6/19	7/21	6/18	5/15	3/11	4/13
Huizenbouw			1/3			
Aardrijkskunde				2/7	2/6	2/6
Biologie				1/4	2/6	
Geschiedenis					2/6	2/6
Natuurkunde						1/4
TOTAAL periodes/weken	13/40	13/40	13/40	12/40	12/40	12/40

5.1.6 Rooster 2019-2020 Engelandlaan

Kleuterbouw, dagelijks:

8.30-9.00	Ochtendspel
9.00-10.15	Vrij spel
10.15-10.30	Opruimen
10.30-11.00	Fruitkring
11.00-11.30	Brood eten
11.30-12.15	Buiten spelen
Kunstzinnige activiteit	Ma: brood bakken Di: bijenwas Wo: knutselen Do: schilderen Vr: tekenen
12.50-13.00	Verhaal

Onderbouw

MAANDAG	klas 1	klas 2	klas 3	klas 4	klas 5	klas 6
08.30 - 10.40	periode	periode	periode	periode	periode	periode
10.40 - 11.00			PAUZE			
11.00 - 11.40	schild./ tek.tuin vanaf	taal/rekenen	taal/rekenen	taal/rekenen	taal/rekenen	taal/rekenen
11.40 - 12.20	voorjaar	schild./ tek. tuinbouw	taal/rekenen	taal/rekenen	taal/rekenen	taal/rekenen
12.20 - 13.00	taal/rekenen	herfst&voorjaar	engels	engels	engels	engels
13.00 - 13.30			PAUZE			
13.30 - 14.10	taal/rekenen	techniek	tuinbouw/re- kenen	tuinb./schil-tek
14.10 - 14.50	vormtekenen	techniek	(vanaf Pasen tuinb.)	(tot Herfst tuinb.)

DINSDAG	klas 1	klas 2	klas 3	klas 4	klas 5	klas 6
08.30 - 10.40	periode	periode	periode	periode	periode	periode
10.40 - 11.00			PAUZE			
11.00 - 11.40	taal/rekenen	taal/rekenen	taal/rekenen	taal/rekenen	gymnastiek	
11.40 - 12.00	Engels	taal/rekenen	lopen/omkleden	handwerken		techniek/gediff. Oefentijd taal rek
12.00 - 12.20	techniek	engels	gymnastiek		omkleden/lopen	wissel per week
12.20 - 13.00		klasuur			taal/rekenen	taal/rekenen
13.00 - 13.30			PAUZE			
13.30 - 14.10	handwerken	handwerken	gymnastiek	taal/rekenen	taal/rekenen
14.10 - 14.50				muziek	vormtekenen

WOENSDAG	klas 1	klas 2	klas 3	klas 4	klas 5	klas 6
08.30 - 10.40	periode	periode	periode	periode	periode	periode
10.40 - 11.00			PAUZE			
11.00 - 11.40	taal/rekenen	taal/rekenen	taal/rekenen	taal/rekenen	hout/hand- werken 2x half jaar	taal/rekenen
12.00 - 12.20	muziek	techniek	taal/rekenen	taal/rekenen	met wissel	taal/rekenen
12.20 - 12.50	Engels		muziek	klasuur	klasuur	klasuur

DONDERDAG	klas 1	klas 2	klas 3	klas 4	klas 5	klas 6
08.30 - 10.40	periode	periode	periode	periode	periode	periode
10.40 - 11.00			PAUZE			
11.00 - 11.40	taal/rekenen	taal/rekenen	taal/rekenen	taal/rekenen	taal/rekenen	taal/rekenen
11.40 - 12.20	taal/rekenen	taal/rekenen	taal/rekenen	taal/rekenen	Techniek/gediff. Oefentijd taal rek	taal/rekenen
12.20 - 13.00	vormtekenen	Engels	Engels	Engels	wissel per week	Engels
13.00 - 13.30			PAUZE			
13.30 - 14.10	handwerken	muziek	taal/rekenen	muziek	taal/rekenen	hout/hand- werken 2x half jaar
14.10 - 14.50	vormtekenen	klasuur	vormtekenen	Engels	met wissel

VRIJDAG	klas 1	klas 2	klas 3	klas 4	klas 5	klas 6
08.30 - 10.40	periode	periode	periode	periode	periode	periode
10.40 - 11.00			PAUZE			
11.00 - 11.40	gymnastiek	taal/rekenen	taal/rekenen	taal/rekenen	taal/rekenen	taal/rekenen
11.40 - 12.00		omkleden/lopen	lopen/omkleden	taal/rekenen	taal/rekenen	taal/rekenen
12.00 - 12.20	omkleden/lopen	gymnastiek	gymnastiek	topo	topo	topo
12.20 - 13.00	klasuur			koor	koor	koor
13.00 - 13.30			PAUZE			
13.30 - 14.10	techniek	schild./ tek. tuinbouw	schild./ tekenen. vormtekenen	gymnastiek
14.10 - 14.50		herfst&voorjaar		

Verklaring:

- In het geel gekleurde uren dienen zorgvuldig verdeeld te worden over de diverse taal en reken onderdelen.
- De in blauw gemarkeerde uren zijn vaste plekken in het rooster. Hier ligt ruimte vast zoals gym-zaal/grote zaal of uren van vakleerkracht

5.1.7 Geprogrammeerde onderwijstijd

klassen	kleuters	klas 1	klas 2	klas 3	klas 4	klas 5	Klas 6
Klokuren p/week	22,50	24,33	25,67	27	27	27	27
weken	52	52	52	52	52	52	52
	1170	1265,33	1334,67	1404	1404	1404	1404
Bijtelling 1/10	4,5	4,25	4,25	5,58	5,58	5,58	5,58
Totaal	1174,5	1269,58	1338,92	1409,58	1409,58	1409,58	1409,58
Vakanties/Studiedagen/ Jaarfeest-middagen	342	344	360,16	396,17	396,17	396,17	396,17
Jaartotaal	832,50	925,42	978,76	1013,41	1013,41	1013,41	1013,41

Totaal aantal uren lestijd: 7622,8

Verplicht aantal klokuren: 7520

Marge-uren: 102,8 (ongeveer 10 klokuur per groep)

Gemiddeld aantal klassen 1-4: 892 (norm=880)

Gemiddeld aantal klassen 5-8: 1013 (norm 1000)

5.1.8 Periodeoverzicht Aziëweg

Periodes/aantal weken	Klas 1	Klas 2	Klas 3	Klas 4	Klas 5
Taal	7/21 w	6/19 w	6/19	4/14 w	3/11
Rekenen	6/18 w	8/17 w	4/13	4/11 w	3/11
Huizenbouw			1/3		
Aardrijkskunde				2/7 w	2/6
Biologie dierkunde				2/6 w	2/6
Geschiedenis					2/6
Natuurkunde					
Heemkunde	taal/ heem- kunde*	taal/ heem- kunde*	4		
TOTAAL periodes/weken	13/40	13/40	13/40	12/40	12/40

5.1.9 Rooster 2019-2020 Azieweg

Kleuterbouw, dagelijks:

8.30-10.40	Kring
11.00-11.40	Activiteit
11.40-12.20	Spel
12.20-13.00	Verhaal

Onderbouw

MAANDAG	kleuters	klas 1	klas 2	klas 3	klas 4	klas 5		
08.30 - 10.35	kring	periode	periode	periode**	periode	periode	5	
10.35 - 10.55				PAUZE				
10.55 - 11.40	spel	oefenuur/ vormtekenen	oefenuur T	euritmie	Spelling	handw/hout	5	8
11.40 - 12.20	activiteit	euritmie	vormtekenen	vormtekenen	tekenen/schil- deren	handw/hout	5	8
12.20 - 13.00	verhaal	spel	euritmie	Frans	Duits	oefenuur	5	
13.00 - 13.30	...			PAUZE				
13.30 - 14.10	oefenuur	euritmie	Godsdienst	4	
14.10 - 14.50	schilderen	oefenuur	euritmie	5	2

DINSDAG	kleuters	klas 1	klas 2	klas 3	klas 4	klas 5		
08.30 - 10.35	kring	periode	periode	periode**	periode	periode	5	
10.35 - 10.55				PAUZE				
10.55 - 11.40	spel	oefenuur/ vormtekenen	oefenuur R	gym	oefenuur	oefenuur	5	
11.40 - 12.20	activiteit	schilderen	sociale vorming	gym	Engels	gym	11	
12.20 - 13.00	verhaal	schilderen	Duits	godsdienst	begr.lezen	gym	11	
13.00 - 13.30	...			PAUZE				
13.30 - 14.10	handv.	oefenuur	gym	vormtekenen	5	
14.10 - 14.50	lezen	engels	gym	muziek	5	

WOENSDAG	kleuters	klas 1	klas 2	klas 3	klas 4	klas 5		
08.30 - 10.35	kring	periode	periode	periode**	periode	periode	5	
10.35 - 10.55				PAUZE				
10.55 - 11.40	spel	oefenuur/ vormtekenen	godsdienst	schoonschrijven	oefenuur	engels	3	
11.40 - 12.20	activiteit	Engels	oefenuur	oefenuur	vromtekenen	oefenuur	5	
12.20 - 13.00	verhaal	spel	schilderen	sociale vorming	koor	koor	5	

DONDERDAG	kleuters	klas 1	klas 2	klas 3	klas 4	klas 5		
08.30 - 10.35	kring	periode	periode	periode**	periode	periode	9	
10.35 - 10.55				PAUZE				
10.55 - 11.40	spel	godsdienst	godsdienst	.	godsdienst	oefenuur	9	
11.40 - 12.20	activiteit	oefenuur/vorm- tekenen	handwerken	.	schrijven	duits	9	
12.20 - 13.00	verhaal	Duits	handwerken	lezen	*sociale vor- ming	begrijpend lezen	9	
13.00 - 13.30	...			PAUZE				
13.30 - 14.10	...	handwerken	oefenuur	oefenuur	muziek	boetseren	9	*
14.10 - 14.50	...	handwerken	Engels	Duits/Engels	oefenuur	soc. vorming	9	*

VRIJDAG	kleuters	klas 1	klas 2	klas 3	klas 4	klas 5		
08.30 - 10.35	kring	periode	periode	periode**	periode	periode	9	
10.35 - 10.55				PAUZE				
10.55 - 11.40	spel	vormtekenen/ oefenuur	sociale vorming	oefenuur	oefenuur	oefenuur	9	
11.40 - 12.20	activiteit	muziek	oefenuur	muziek	handwerken	techniek	9	
12.20 - 13.00	verhaal	spel	muziek hand- werken	lezen	handwerken	totografie	9	
13.00 - 13.30	...			PAUZE				
13.30 - 14.10	handwerken	oefenuur	schilderen	9	*
14.10 - 14.50	handwerken	schaken	schilderen	9	*

5.1.10 Geprogrammeerde onderwijstijd Aziëweg

Klassen Aziëweg	kleuters	klas 1	klas 2	klas 3	klas 4	klas 5	Klas 6
Klokuren p/week	22,50	24,25	25,58	28,25	28,25	28,25	28,25
weken	52	52	52	52	52	52	52
	1170	1261	1330,33	1469	1469	1469	1469
Bijtelling 1/10	4,5	4,25	4,25	5,58	5,58	5,58	5,58
Totaal	1174,5	1265,25	1334,58	1474,58	1474,58	1474,58	1474,58
Vakanties/Studiedagen/ Jaarfeest-middagen	348	351,33	368,66	419,98	419,98	419,98	419,98
Jaartotaal	826,50	913,92	965,92	1054,60	1054,60	1054,60	1054,60

Totaal aantal uren lestijd: 7751,3

Verplicht aantal klokuren: 7520

Marge-uren: 231,3

Gemiddeld aantal klassen 1-4: 883,2 (norm=880)

Gemiddeld aantal klassen 5-8: 1054,6 (norm 1000)

5.2 NT2, Nederlands als tweede taal

Er komen op onze school steeds vaker kinderen die de Nederlandse taal niet als thuistaal hebben. Dit kunnen immigranten- of vluchtelingkinderen zijn, maar zeker ook kinderen van ouders die tijdelijk in Nederland verblijven in verband met werk. De culturele diversiteit wordt groter op school en dit vraagt om gepaste aandacht hiervoor. Ons onderwijs, onze inrichting en ons leerplan bieden vele aanknopingspunten voor leerkrachten om goed onderwijs te geven met oog voor de verschillen tussen kinderen wat betreft taal en cultuur.

Woordenschatontwikkeling is van groot belang om de lessen en het spel op school goed te kunnen volgen en hieraan te kunnen deelnemen. In de kleuterklassen is het woordenschat-aanbod van nature rijk. Leerkrachten zorgen, voor kinderen met een andere thuistaal die de Nederlandse taal nog onvoldoende machtig zijn, voor meer explicitering hiervan.

Een voorbeeld kunnen we vinden in het werken aan de hand van een verteltafel. Niet alleen horen de kinderen het verhaal (auditief), ze zien alle belangrijke personages en attributen die bij de moeilijke Nederlandse woorden behoren ook terug op de verteltafel. De klassenassistente herhaalt het verhaal met bijhorende verteltafel-attributen meerdere keren samen met het kind waarvoor het Nederlands nog lastig is. We zorgen ervoor dat lidwoorden telkens bij de betreffende zelfstandig naamwoorden genoemd worden. De leerkracht noteert haar aanpak in het didactisch groepsoverzicht.

In de onderbouw zorgt de leerkracht bij een kind met een anderstalige achtergrond voor voldoende visuele ondersteuning. In het groepsplan taal maakt de leerkracht aantekening hiervan. De leerkracht plant gericht aanbod en evalueert periodiek. De rijke thema's binnen de periodes zorgen voor een betekenisvolle context.

Indien wenselijk kan de IB-er een TAK toets (Taaltoets Alle Kinderen) afnemen bij kinderen met een andere thuistaal. Met deze toets krijgen we zicht op het instap-niveau van het betreffende kind. Ook kan de toets enkele maanden later nogmaals worden afgenomen om groei te meten in de woordenschat-ontwikkeling van de leerling.

We hebben contact met enkele logopedisten met expertise op het vlak van NT2. Leerlingen kunnen buiten school logopedie krijgen van een van de logopedisten ter ondersteuning van de Nederlandse taalontwikkeling.

Wanneer een leerling helemaal geen ervaring heeft met de Nederlandse taal en pas zeer korte tijd in Nederland is, is het wenselijk eerst een periode (meestal een jaar) door te brengen in de Internationale Taalklas (ITK) in Haarlem.

De IB-er heeft contact met de ITK en zorgt samen haar collega van de ITK voor een vloeiende overgang van de ITK naar onze school.

6 Personeelsbeleid

Onze school maakt deel uit van de Stichting Vrijescholen Ithaka. De stichting bestaat bij de aavang van het schooljaar 2019-2020 uit 12 scholen met in totaal 14 vestigingen. De afzonderlijke scholen hebben geen specifiek personeelsbeleid geformuleerd, maar werken samen aan het gemeenschappelijke doel om de scholen voor medewerkers tot een even aantrekkelijke werk- en ontwikkelomgeving te maken als de scholen voor kinderen een gemeenschap voor ontwikkeling en leren zijn.

Een omgeving waarin een antroposofische mensvisie vertrekpunt is voor de professionele ontwikkeling en onderlinge verhoudingen, en waarin de collectieve afspraken over arbeidsvoorwaarden en overheidsregelgeving worden gerespecteerd.

De speerpunten in het personeelsbeleid liggen de komende jaren op het gebied van de personeelsvoorziening, aanpak van werkdruk en het versterken van de samenwerking zowel tussen scholen als binnen de onderwijsteams.

Om te voldoen aan de hoge eisen die worden gesteld aan een vrijeschool leerkracht, is naast een grondige opvang en begeleiding van nieuwe collega's, ook blijvende werving via kennismakingsbijeenkomsten (Landingsplaatsen) nodig. Tevens kunnen door het aanbieden van stage- en opleidingsplaatsen en vervangingscontracten, meer leerkrachten kennis maken met het vrijeschool onderwijs en tevens zorgdragen voor stabiele vervangingsmogelijkheden / voldoende mogelijkheden voor vervangend personeel. Een soepel lopende vervanging is een belangrijke voorwaarde bij de aanpak van de werkdruk. Ook de vergrote zeggenschap van het onderwijsteam bij de verdeling van taken en 'werkdrukgeden' zal bijdragen aan het verlagen van de werkdruk.

Als individuele ondersteuning nodig is, dan behoren coaching, scholing, en begeleiding door de leidinggevende en/of staf en externe partijen als de arbodienst of de Begeleidingsdienst Vrijescholen tot de mogelijkheden. Voor begeleiding van nieuwe leerkrachten heeft Ithaka een begeleidingsprogramma ontwikkeld en is Ithaka een samenwerking met de Begeleidingsdienst Vrijescholen en de Hogeschool Leiden aangegaan. Aanvullend beleid wordt ontwikkeld op het gebied van talentontwikkeling, samenwerking van beleidswerkgroepen en een management development-programma.

Door de invoering van een professioneel statuut wordt de samenwerking van de teams versterkt en kan de professionele ruimte per onderwijsteam verder worden ingekleurd.

7 Kwaliteitsbeleid Ithaka

a. Ithaka kwaliteitsbeleid (onderschreven door alle scholen)

Ons kwaliteitsbeleid wordt gericht door de volgende vijf vragen:

- 1 Doen we de goede dingen?
- 2 Doen we die dingen goed?
- 3 Hoe weten we dat?
- 4 Vinden anderen dat ook? (stakeholders; ouders, leerlingen, inspectie etc.)
- 5 Wat doen we met deze wetenschap?

Het gaat hierbij om een cyclisch proces met als doel de onderwijskwaliteit te borgen en versterken.

Op stichtingsniveau is in 2018 een stelsel van kwaliteitszorg ontwikkeld, dat ook expliciet in ontwikkeling is en jaarlijks wordt geëvalueerd en zo nodig of gewenst bijgesteld ("Stelsel van kwaliteitszorg voor de stichting Ithaka", 12 oktober 2018.)

Daarnaast bestaat sinds 2017 een kwaliteitsmonitor waarin de belangrijkste kwaliteitscycli zijn opgenomen ("Monitor kwaliteit", 10 oktober 2017.)

We laten ons hierbij ondersteunen door de instrumenten uit het kwaliteitszorgsysteem van Cees Bos: "Werken met kwaliteit in het primair onderwijs", verder verkort WMK-PO genoemd.

Het onderwijsaanbod voor vrijescholen is in grote lijnen vastgelegd in "Ik zie rond in de wereld", uitgebracht door de Begeleidingsdienst van vrijescholen (BVS). Er wordt ook gebruik gemaakt van een volgsysteem op basis van de leerlijnen uit bovenstaand leerplan, ontwikkeld door de Begeleidingsdienst van vrijescholen (BVS). Alle scholen evalueren periodiek het onderwijsaanbod.

Om zicht te krijgen op de ontwikkeling van de leerlingen worden eigen toetsen en waarnemingen, leerlingbesprekingen, beoordelingen van werkstukken en presentaties en methoden van anders evalueren (o.a. portfoliowerk) gebruikt.

Alle scholen van Ithaka maken gebruik van de methode-onafhankelijk toetsen Cito en/of Boom. Er wordt twee maal per jaar een trendanalyse en een verbeterplan (indien noodzakelijk of gewenst) gemaakt. De resultaten en inzichten worden met het bestuur en de scholen (directies en IB-ers) gedeeld. Uitzondering zijn afdelingen waar tijdelijk (t/m schooljaar 2018-2019) andere afspraken mee gemaakt zijn op basis van geschiedenis en besluitvorming aldaar. Zij nemen de toetsen in ieder geval af volgens de afnamevoorschriften en normen van het toets instituut (Cito of Boom).

Alle scholen gebruiken de IEP-eindtoets. Alle scholen maken jaarlijks een analyse van de eindopbrengsten IEP. Zij voegen hierbij de resultaten en analyses uit de volgsystemen Cito of Boom voor de klassen 4 en 5 van het huidige schooljaar. Op basis van een analyse van al deze gegevens stellen zij als dat noodzakelijk is, i.s.m. het bestuursbureau (stafmedewerker), een verbeterplan op. De analyse en het verbeterplan hebben als doel dat de opbrengsten weer op het gewenste, het van de doelgroep te verwachten, niveau komen. De uitvoering hiervan wordt gedurende het volgende schooljaar gemonitord door directie en IB-er en bij

Op beide locaties is verbeteren van kwaliteit in brede zin (opbrengsten, primaire en secundaire processen, leraarsvaardigheden) speerpunt. Vanaf pagina 30 is te lezen wat de plannen zijn om aan die verbetering inhoud te geven.

8 Terugblik schoolplanfase 2015-2019

8.1 Locatie Engelandlaan, waar komen we vandaan?

In 2015 werkt men hard op de locatie Engelandlaan en men doet dat zonder veel verband. Er is weinig ontmoeting over inhoudelijke vraagstukken. Men zit als het ware in een eigen cocon. De overstap van CITO naar SVT Boom is gebeurd terwijl nog niet helemaal duidelijk was hoe de gegevens te interpreteren. Verwijderd: De locatie lijkt wat weg te hebben van een oude auto met veel kwaliteit en ook gebreken. De wagen komt net nog door de APK en moet steeds worden opgelapt. Toegevoegd: De onderbouw is zoekend en er is sprake geweest van discontinuïteit. Dit geldt in veel mindere mate voor de kleuterbouw: daar zijn continuïteit en stevigheid. Het schoolplan 2015-2019 is vooral beschrijvend van aard en bevat geen concrete doelstellingen. Dit maakt het moeilijk het schoolplan te evalueren.

In de zomer van 2018 houdt de BVS een audit op de locatie Engelandlaan. De directeur en het team hebben behoefte aan een foto van de situatie op school. Deze audit beschrijft die situatie en geeft tips ter verbetering.

8.2 Samenvatting audit Engelandlaan door BVS, juni 2018

	Sterk	Aandachtspunten	Tips
Visie/Beleid	Individuele visie op vrijeschool onderwijs ligt dicht bij elkaar	Komen tot een gemeenschappelijke visie en koers	Koers bepalen, koers houden en heldere kaders scheppen. Maak ontwikkelprocessen voor school als geheel zichtbaar
Kwaliteitszorg	Cyclische gesprekken IB-leerkrachten, trendanalyse opbrengsten, werken met Volglijn	Focus op leerling kenmerken ipv leerkrachtvaardigheden	Taal- en rekenspecialist aanstellen, meer aandacht voor leerkrachtvaardigheden
Organisatie	Veel onderling contact, ambitie	Jaarlijkse processen concretiseren, HR-cyclus systematisch uitvoeren	Processen concretiseren, taken en verantwoordelijkheden in kaart brengen
Schoolcultuur	Open, persoonlijke cultuur, dienend leiderschap	Leiderschap soms te dienstbaar en gericht op individu	Gemaakte afspraken helder op papier en checken op naleving
Onderwijsleerproces	Lokalen rijke leeromgevingen	Afspraken maken over model voor effectieve instructie, vergroten van differentiatie	Leerkrachtvaardigheden versterken m.b.t. didactiek, methodiek en werken met methoden. In oefenlessen stevige instructie met begeleide inoefening

Conclusies: Afgestemd en schoolbreed werken versterken vanuit heldere kaders en een duidelijke koers. Investeren in een gezamenlijke gedragen visie op hedendaags vrijeschool onderwijs. Méér accent leggen op gestructureerde en cyclische processen. Aandacht voor versterking van het onderwijsleerproces gewenst.

8.3 Locatie Aziëweg: waar komen we vandaan?

De locatie Aziëweg start vijf jaar geleden als dependance van de locatie Engelandlaan. De verwachtingen zijn hooggespannen, het team bruist van energie en is vastbesloten er iets moois van te maken. De school groeit snel. Na de start met één kleuterklas volgt al snel de tweede. Het tweede jaar komen de klassen 1 en 2/3 erbij. Daarna groeit de school elk jaar met één klas erbij naar klas 6.

Op sommige gebieden zijn er weinig regels, kaders en formaliteiten. Dat past bij de ruimte die het enthousiaste team zoekt en geeft ook wel onzekerheid. Samenwerking tussen team en directie loopt vanaf de start moeizaam. Het team ervaart weinig ondersteuning vanuit de directie voor de duidelijke visie op vrijeschool onderwijs. Het schuurt bij de vraag of er inhoudelijk van één school sprake moet blijven of dat er ruimte is voor verschillen in visie en aanpak tussen de twee locaties.

Het team Aziëweg ervaart verschillen met de Engelandlaan, wil die ook en voelt dat die er eigenlijk niet zouden mogen zijn. Dat werkt remmend op het élan. Ook binnen het team bestaat er wel verschil van inzicht over de te volgen koers. Het blijkt moeilijk hierover in dialoog te gaan. De directie lijkt volgen het team te focussen op de locatie Engelandlaan.

In het najaar van 2018 houdt de BVS een audit op de locatie Aziëweg. Deze audit beschrijft de situatie en geeft tips ter verbetering.

8.4 Samenvatting audit Azieweg door BVS, oktober 2018

	Sterk	Aandachtspunten	Tips
Visie/Beleid	Individuele visies op vrijeschool onderwijs liggen dicht bij elkaar, gezamenlijke menskundestudie	Komen tot een gemeenschappelijke visie en koers, oplossingsgericht gaan werken	Koers bepalen, koers houden en heldere kaders scheppen. Maak ontwikkelprocessen voor school als geheel zichtbaar
Kwaliteitszorg	Leerkrachten voelen zich sterk verantwoordelijk voor de resultaten. In kleuterbouw eenduidige werkwijze	Gebrek aan systematiek en cyclisch werken. Verschil in visie op toetsen, gesprekkencyclus onregelmatig uitgevoerd	Kwaliteitszorgcyclus opzetten, regelmatig klassenbezoeken houden.
Organisatie	Team met sterke onderwijskundige achtergrond, veel ervaring en groot zelfoplossend vermogen	Omgaan met en accepteren van (hiërarchische) structuren. Te veel aandacht voor korte termijn.	Processen concretiseren, taken en verantwoordelijkheden in kaart brengen. Planmatig werken en ruimte om op langere termijn te focussen. Reële doelen stellen. Duidelijkheid krijgen over besluitvormingsprocessen. Concretiseren.
Schoolcultuur	Dienend leiderschap, team wil organisatie horizontaal vormgeven.	Dienstbaar leiderschap gericht op individueel welbevinden, gebrek aan sturing	Rollen en verantwoordelijkheden concretiseren, taal- en rekenspecialist aanstellen, klassenbezoeken en collegiale consultatie met oog voor verschillen
Onderwijsleerproces	Grote, opgeruimde lokalen, rust bij binnenkomst, kleuterbouw op elkaar afgestemd.	Borging doorgaande leerlijn, gesprek over kwaliteit onderwijsleerproces. Meer oog voor kindkenmerken dan voor handelen leerkracht.	Schoolwerkplan met vaste processen en afspraken. Gesprek aangaan over opbrengsten. Versterken van leerkrachtvaardigheden qua didactiek, methodiek en werken met methoden.

Conclusies: er is te weinig zicht op (tussen)opbrengsten van de leerlingen. Analyseren van opbrengsten staat in kinderschoenen en focust weinig op leerkrachtgedrag. Er is weinig sturing geweest op gezamenlijke koers, waardoor gebrek is aan duidelijke schoolafspraken (doorgaande leerlijn, onderwijstijd etc). Werken aan kwaliteitszorg van belang en afspraken maken over:

- rollen en verantwoordelijkheden
- processen in de school
- zicht op ontwikkeling van leerlingen
- gezamenlijke visie op onderwijs.

8.5 waar staat de school nu: SWOT-analyse

8.5.1 Locatie Engelandlaan, waar staan we nu (april 2019)?

Het schooljaar 2018-2019 kent discontinuïteit in leiderschap. Vóór de zomer van 2018 start een verbetertraject n.a.v. onrust in het team over de gang van zaken. Door ziekte van de directeur krijgt het team na de zomervakantie te maken met vier interim-directeuren. In eerste instantie zijn dat twee interne interims, later opgevolgd door twee externe interims. Voor de school- en onderwijsontwikkeling is dit fruikend. In die zin is het schooljaar 2018-2019 grotendeels een jaar met stagnatie.

De interims zijn slechts kort aan de school verbonden: maximaal 4 maanden. Dat geeft onrust in het team. Men mist duidelijke en duurzame leiding. In het voorjaar van 2019 trekt het team aan de bel: zó kan het niet verder. Veerkracht en élan zijn zeker aanwezig, maar het team trekt zich niet aan de eigen haren uit het moeras. Dat is teveel gevraagd. Er is behoefte aan een dienend en verbindend leider die empathie koppelt aan inhoud en de luiken van de school meer opent onder het motto: de vrijeschool naar buiten en de wereld naar binnen.

Het onderwijs is nog veelal klassikaal frontaal. Didactisch en inhoudelijk sluiten zaken onvoldoende aan, doordat weinig sprake is van doorgaande lijnen. Doordat de leerkracht in principe meegaat met de klas, zitten teamleden al snel op hun eigen eiland en is er relatief weinig sprake van onderlinge afstemming. Leren de leerlingen genoeg? Is er genoeg aandacht voor de inhoud? Dat is een balanceer act binnen vrijescholen.

Naast de kwalificatiedoelen ('harde resultaten') is er immers traditiegetrouw veel aandacht voor socialisatie en persoonsvorming. In een mooie mix is dat een goede basis voor brede vorming die recht doet aan 'worden wie je bent'. Een risico is echter dat het (kennis)kind met het badwater wordt weggegooid. Het team is dit zich goed bewust en onderneemt actie om de meetbare kwaliteit te verbeteren en te komen tot méér structuur en samenhang. Zo werkt men sinds zomer 2018 met het leerlingvolgsysteem Volglijn en bespreekt de IB-er structureel opbrengsten met het team. Ook is een nieuwe editie van een landelijke rekenmethode in de school verschenen, waarvan de implementatie echter weinig aandacht heeft gekregen. Wat echter nog ontbreekt is het antwoord op de vraag: wanneer zijn wij tevreden? Wat willen we nu precies bereiken? En, vooral, vanuit welke visie willen we dat?

Administratief en organisatorisch zijn er in schooljaar 2018-2019 stappen gezet om de basis beter op orde te krijgen. Er is taakbeleid geformuleerd en uitgewerkt en ook de formatie is (digitaal) vastgelegd. Hierdoor is er sprake van meer transparantie. Verwijderd: Naast het team ervaart ook de MR dit. Toch is er ook op dit vlak nog het nodige onduidelijk. Dat ligt met name op het gebied van bevoegdheden en rollen. Wie doet wat en wie mag wat? De talrijke directiewisselingen hebben hierin eerder voor meer onduidelijkheid dan helderheid gezorgd. Dat betekent onveiligheid.

Het team heeft behoefte aan duidelijkheid, verdieping en ontwikkeling. Er is enthousiasme en de bereidheid de ideeën van Rudolf Steiner in een hedendaags perspectief te plaatsen. Dat het team élan toont en werkt aan gezamenlijkheid is na de extreme directiewisselingen bewonderenswaardig. In gezamenlijkheid wil het team op zoek naar de didactische en pedagogische schat met een directeur die zorgt voor continuïteit. In de zomer van 2019 is een nieuwe directeur geworven.

SWOT Engelandlaan

Sterk

- gemotiveerd team met pragmatische visie op vrijeschool
- team wil leren en ontwikkelen
- grote ouderbetrokkenheid
- aanvullende kwaliteiten in het team
- ervaren IB-er
- pilot de bewegende klas
- ruime lokalen in een aantrekkelijk gebouw
- Vrij Waterland: schooltuin
- vakleerkrachten voor euritmie, techniek/houtwerking en bewegen
- leerlingpopulatie
- kleinschaligheid
- kennis over de achtergronden van de vrijeschool

Zwak

- interne structuur/samenhang tussen twee locaties onduidelijk
- aandacht voor leerkrachtvaardigheden
- werken volgens instructiemodel (EDI)
- accent op klassikaal frontaal onderwijs
- geen taal- en rekencoördinator
- doelen stellen en gesprekscyclus uitvoeren
- onduidelijkheid over rollen, procedures en verantwoordelijkheden
- cyclisch werken
- achterstallig onderhoud gebouw
- duurzame exploitatie
- interne gerichtheid

Kans

- belangstelling voor vrijeschool onderwijs
- landelijke ontwikkelingen op gebied van duurzaamheid
- wetenschappelijk ondersteunde inzichten over effectief leren
- inzet van ICT
- gedachtengoed van Rudolf Steiner onderwijskundig vertalen naar de 21e eeuw

Bedreiging

- gebrek aan (vrijeschool) leerkrachten
- relatief groot aanbod van vrijescholen in Haarlem en omgeving

8.5.2 Locatie Aziëweg: waar staan we nu (zomer 2019)?

De locatie bevindt zich medio 2019 nog steeds in een turbulente periode. Er is sprake van een hoog ziekteverzuim en daardoor veel wisselingen voor de klassen. De samenstelling van sommige klassen vraagt juist extra om continuïteit van leerkracht. Het team wordt speelbal van de waan van de dag en is bezig met overleven.

Aan het opzetten van een stevige zorgstructuur komt men amper toe. Dat is fruikend voor een locatie met relatief veel leerlingen die extra zorg behoeven. De leerling populatie van de Aziëweg kenmerkt zich door een relatief hoge instroom vanuit het reguliere basisonderwijs.

De locatie krijgt een adjunct-directeur om structuur en rust te organiseren en te werken aan verhoging van de onderwijskwaliteit. Aanvankelijk komt dat niet van de grond. Een interim-adjunct neemt het begin 2019 over. Het team heeft potentie en een aantal specialisten in de pedagogiek van Rudolf Steiner.

De intern begeleider is al lange tijd weinig in klassen geweest, ondanks de behoefte van leerkrachten hieraan. De ib-er heeft een relatief beperkte aanstelling. Interim-ib-ers zijn sinds april volop bezig met noodzakelijke ontwikkelingen om goed zicht te krijgen en te houden op prestaties en de zorgstructuur te verbeteren en te borgen. Voor schooljaar 2019-2020 is een nieuwe IB-er aangetrokken die in de eerste maanden ingewerkt en extra ondersteund wordt door één van de interim-IB-ers.

SWOT Aziëweg

<p>Sterk</p> <ul style="list-style-type: none"> -gemotiveerd, veerkrachtig team met grote vrijeschool expertise -team wil leren en ontwikkelen -aanvullende kwaliteiten in het team -vakleerkrachten voor euritmie, techniek/houtbewerking en bewegen -kleinschaligheid 	<p>Zwak</p> <ul style="list-style-type: none"> - interne structuur/samenhang -aandacht voor leerkrachtvaardigheden -werken volgens instructiemodel weinig zichtbaar -geen taal- en rekencoördinator -discontinuïteit qua directie en IB -doelen stellen en gesprekscyclus uitvoeren -onduidelijkheid over rollen en verantwoordelijkheden -weinig uitwisseling van expertise en didactiek -cyclisch werken -staat van (tijdelijke) gebouw -duurzame exploitatie -interne gerichtheid van de directie
<p>Kans</p> <ul style="list-style-type: none"> -belangstelling voor vrijeschool onderwijs -(ver)nieuwbouw -wetenschappelijk ondersteunde inzichten over effectief leren en menskunde -inzet van ICT -actualiteit van de pedagogiek van Rudolf Steiner onderwijskundig vertalen naar de 21e eeuw 	<p>Bedreiging</p> <ul style="list-style-type: none"> -gebrek aan (vrijeschool) leerkrachten -concurrentie tussen scholen in Haarlem

9 Waar willen we naartoe?

9.1 Plannen Engelandlaan:

Algemeen: gezien de fase waarin de school zich bevindt ligt nadruk op de plannen in schooljaar 2019-2020. De plannen voor de jaren daarna zullen in het verlengde liggen van de acties die vanaf najaar 2019 worden ingezet. Uitwerking van deze plannen zal gebeuren in jaarplannen.

Voor de komende jaren liggen de speerpunten op het gebied van:

- 1 brengen van rust, stabiliteit, structuur en duidelijkheid;
- 2 verbetering van kwaliteit en opbrengsten, met name van rekenen en taal;
- 3 versterking van professionele cultuur en communicatie;
- 4 versterken van leerlingbegeleiding/passend onderwijs.

Daarnaast zal in de komende jaren (vanaf 2020-2021) expliciete aandacht uitgaan naar:

- Bewustzijn duurzaamheid versterken (onder speerpunt 1);
- Bewegend onderwijs ('de bewegende klas') (onder speerpunt 1);
- Leerlijn digitale geletterdheid (onder speerpunt 2);
- Meer begaafde kinderen (in aanvulling op Makerslab) (onder speerpunt 2).

Hiervoor moet de planvorming nog starten.

9.1.1 Brengen van rust, stabiliteit, structuur en duidelijkheid

9.1.1.1 Besluitvorming en overleg

Een thema ligt in de manier waarop besluiten op de locatie Engelandlaan tot stand komen. In het team bestaat onduidelijkheid over rollen, bevoegdheden en de status van (voorgenomen) besluiten. Samen met de nieuwe directeur wil men duidelijkheid. Het bureau Innova gaat vanaf najaar 2019 met het team op zoek naar een werkwijze om te komen tot besluitvorming op basis van consent.

Acties

- Studiedagen in 2019-2020 om het thema levend te houden en stappen te blijven zetten;
- Vanaf najaar 2019 is er een andere overlegstructuur: wekelijks zijn er twee vergaderingen in plaats van één: een pedagogische en een organisatorische. Doel hiervan is om effectiever bijeen te komen en parttimers de mogelijkheid te bieden zich meer met school te verbinden. De pedagogische vergadering biedt expliciet studie op de agenda;
- Besluitvorming zal bij zogenaamde 'grote besluiten' gaan plaatsvinden op basis van consent (vanaf najaar 2019);
- Overleg vindt plaats vanuit de basis ik-ij-wij. Hierbij is het doel eerst het gemeenschappelijke doel/belang te benoemen en daar dan naartoe te werken (vanaf najaar 2019);
- Expliciet doelen benoemen tijdens bijeenkomsten en het agenderen (vanaf najaar 2019);
- Aanstellen van een conciërge per najaar 2019. Een conciërge draagt ertoe bij dat leerkrachten meer kunnen focussen op hun kerntaken en zich minder hoeven te richten op facilitaire zaken.

9.1.1.2 Mate van samenwerking en autonomie tussen beide locaties

Medio 2019 zijn beide locaties Aziëweg en Engelandlaan formeel één school. In de praktijk zijn er echter verschillen tussen beide scholen. Deels hebben die te maken met de geschiedenis van de locaties, deels met de samenstelling van de teams. De verschillen liggen met name in het antwoord op de vraag hoe een vrijeschool vorm te geven. De situatie is min of meer organisch ontstaan. Er is nog geen sprake van een duidelijke strategische keuze vanuit de directie en het bestuur.

In de externe uitingen presenteert de Rudolf Steinerschool zich als éénheid. Ouders kunnen hun kind alleen inschrijven bij de school als geheel, niet bij één van de vestigingen. De komende tijd zal er op basis van een strategische vraag antwoord gezocht en gevonden worden op de vraag in hoeverre beide locaties onderwijsinhoudelijk van elkaar kunnen (blijven) verschillen.

Acties:

- Agenderen van de strategische koers op bestuursniveau (najaar 2019);
- Inventariseren van de opvattingen over de te volgen koers (2020);
- Op basis van de gewenste strategische koers gesprekken voeren met teams, ouders en MR over de gewenste richting (2020);
- Uitwerking van de strategische keuze (2021);
- PR-plan opstellen dat recht doet aan de gemaakte keuze.

9.1.2 Verbeteren van kwaliteit en opbrengsten, met name van rekenen en taal

9.1.2.1 Rekenen.

Voor de komende jaren zal het accent bij verbetering van opbrengsten in eerste instantie liggen op rekenen. Doel is een doorlopende rekenleerlijn te ontwikkelen en de kwaliteit van het rekenonderwijs te verhogen.

De rekenspecialisten van de BVS (begeleidingsdienst vrijescholen) begeleiden de leerkrachten van de locatie Engelandlaan daarbij met een aantal studiedagen.

Acties:

- Omdat is gebleken dat de gebruikte BOOM-toetsen een te rooskleurig beeld geven van de opbrengsten van het rekenonderwijs, zal een keuze plaatsvinden voor de CITO of de hernieuwde BOOM (2019);
- Om de acties ter verbetering van het rekenonderwijs te borgen en te continueren, gaat in het najaar van 2019 een reken coördinator van start;
- In de klassen ligt accent op betekenisvol rekenen en het inoefenen. Geïnvesteed wordt in rekeninventaris als rekenrekjes en dobbelstenen (najaar 2019 en begroting 2020).

9.1.2.2 Kwaliteitscirkel, cyclisch werken

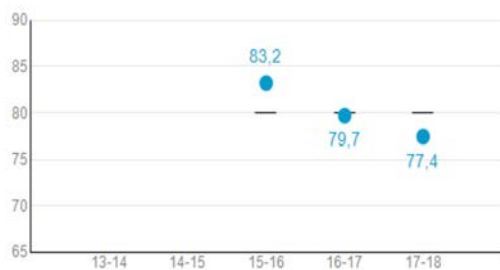
Het structureren van werkwijzen behoeft aandacht. Dat resulteert in cyclisch werken. Het plannen, doen, evalueren en bijstellen (Plan Do Check Act) is dan een vanzelfsprekendheid geworden.

Acties

- Expliciete evaluatiemomenten plannen met focus op het bijstellen (begin 2020);
- Expliciete aandacht voor kwaliteit en het voeren van het gesprek daarover. De IB-er zal hier in lesbezoeken en de nagesprekken op focussen (vanaf najaar 2019);
- Houden van werkbijeenkomsten en scholing m.b.t. gebruik van methoden (vanaf 2020);
- Maken van draaiboeken voor structurele activiteiten (vanaf najaar 2019);
- Structureel uitvoeren van gesprekkencyclus in combinatie met lesbezoeken (vanaf najaar 2019);
- Leerkrachten voeren op eigen initiatief intervisie. Die bijeenkomsten kunnen effectiever georganiseerd worden (vanaf najaar 2020);

9.1.2.3 Verbetering (eind)opbrengsten

De eindopbrengsten (IEP) zijn de afgelopen jaren gezien onze leerling populatie te laag geweest vergeleken met andere scholen.

--- Inspectie-ondergrens van de schoolvergelijkingsgroep

● Schoolscore

IEP 2018-2019: Engelandlaan: 74,5 en Aziëweg 72,2. Ook deze score is onder de Inspectie-ondergrens van de vergelijkingsgroep. Na drie keer op rij onvoldoende eindopbrengsten komt een school 'in het rood' en onvoldoende of zelfs zeer zwak. Vanaf schooljaar 2019-2020 en de jaren daarna is het doel qua resultaat om minimaal voldoende te scoren op de IEP.

Acties:

- Focus op kwaliteitsverbetering rekenen (zie bovenstaand). Om de week komt rekenen op de agenda in de pedagogische vergadering (vanaf najaar 2019);
- Toetskalender bevat vaste toetsweken. Toetsbeleid wordt herzien. Structureel analyseren van toetsresultaten in gesprek tussen IB-er en leerkracht (vanaf januari 2020);
- Vanaf schooljaar 2020-2021 expliciete aandacht voor kwaliteitsverbetering taal;
- Uitbreiding effectieve onderwijs-oefentijd in klas 1 en 2. Vanaf de herfstvakantie 2019 start een pilot met één middag erbij in zowel klas 1 als 2. De extra tijd geeft extra mogelijkheid tot oefenen (vanaf najaar 2019);
- Inroosteren van een oefenenband: in het rooster voor schooljaar 2019-2020 is voor klas 1 t/m 6 ruimte gemaakt voor meer en explicietere oefentijd (vanaf schooljaar 2019-2020);
- Periodiseren van schilderen/tekenen en werken in de tuin vanaf schooljaar 2019-2020. Door deze vakken te periodiseren komt er meer vrij tijd voor de kernvakken taal en rekenen;

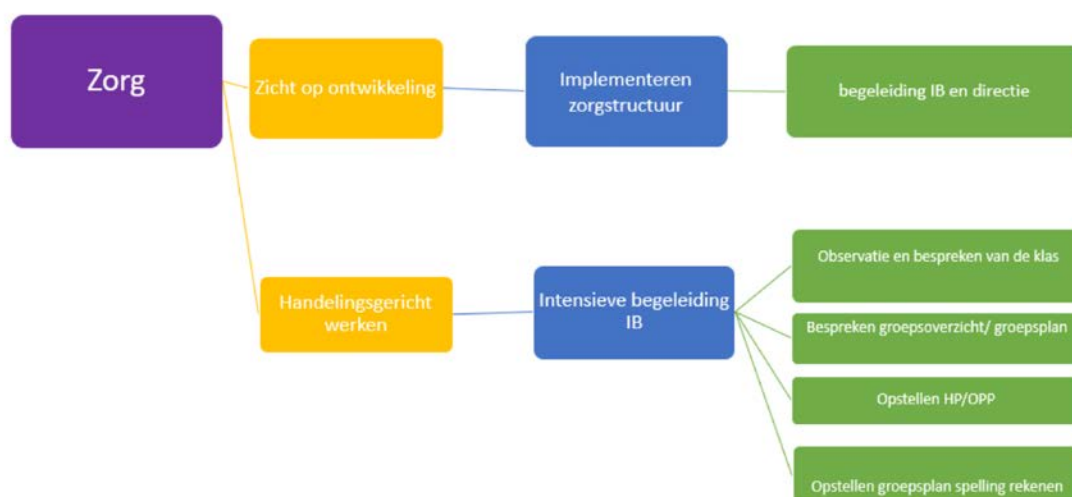
- Techniek wordt vanaf schooljaar 2019-2020 gegeven in halve groepen. Dat geeft de klassen- leerkracht de mogelijkheid met de andere helft van de klas gericht aan het werk te gaan met taal en rekenen en zo beter te differentiëren;
- Extra ondersteuning voor wegwerken van reken- en taalachterstanden in klas 5. Inzet van een extra leerkracht op twee middagen om gericht te kunnen werken aan wegwerken van door de jaren heen opgelopen achterstand (vanaf schooljaar 2019-2020);
- Meer focus op het werken met Volglijn en het maken van groepsplannen. Hierdoor beter zicht krijgen op de ontwikkeling van leerlingen (vanaf najaar 2019);
- Lesbezoeken. Zowel de IB-er als de directeur zetten vanaf najaar 2019 in op het houden van lesbezoeken en het voeren van gesprekken met leerkrachten over de lessen. De IB-er bezoekt elke dinsdag één of meerdere klassen. De directeur start hiermee na de herfstvakantie. Doel hiervan is beter zicht te krijgen op de kwaliteit van de lessen en door de nagesprekken te komen tot een structurele gespreks- en kwaliteitscyclus;
- In gesprekken met en tussen leerkrachten in gaan zoomen op leerkrachtvaardigheden in plaats van leerling kenmerken. De leerkracht maakt het verschil en kan zich dat beter bewust worden. Van 'goede wijnjaren naar goede wijnboeren' (vanaf schooljaar 2019-2020).

9.1.3 Versterking professionele cultuur en communicatie

Het team van de locatie Engelandlaan kenmerkt zich door een familiale cultuur. Voordeel hiervan is dat men een grote verbondenheid ervaart en sterk betrokken is op en bij elkaar. Collegialiteit en vriendschappen vallen regelmatig samen. Teamleden hebben veel voor elkaar over.

Nadeel is dat teamleden het lastig vinden elkaar aan te spreken en direct tegen elkaar te zijn. Het is de norm het elkaar niet te lastig te maken. Onvrede wordt met de mantel der liefde bedekt. Over elkaar spreken in plaats van mét elkaar is een valkuil.

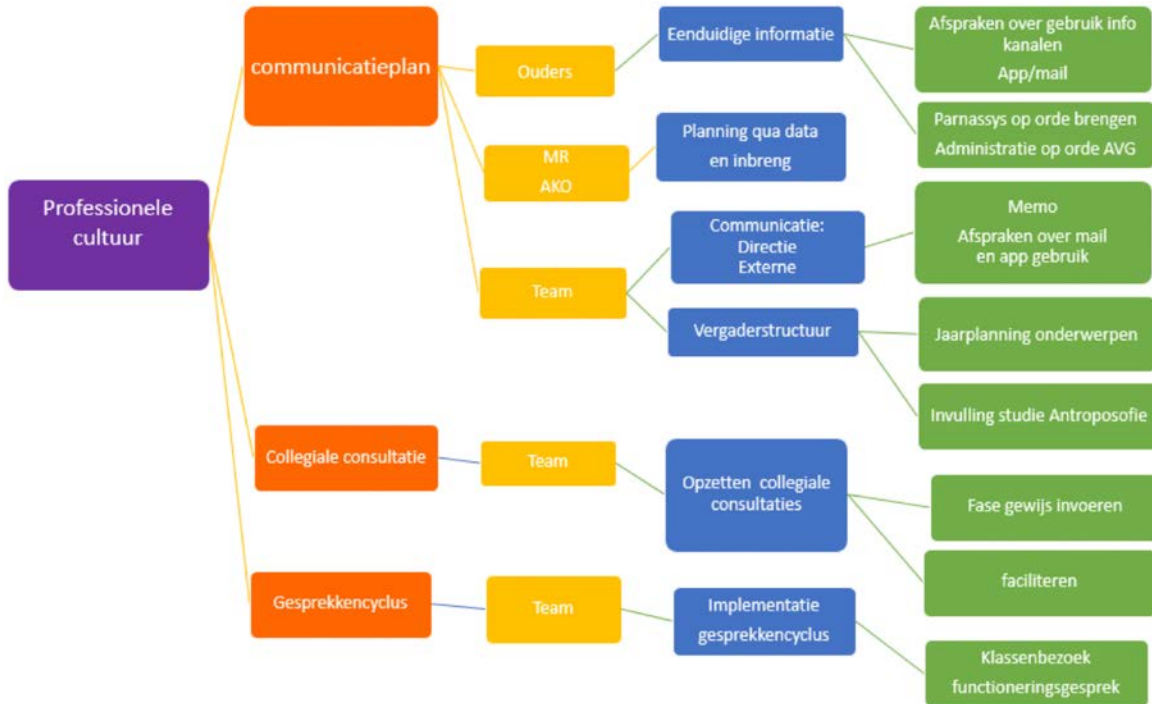
Qua acties lopen zowel Engelandlaan als Aziëweg hier gelijk op. Daarom is het schema uit het actieplan Aziëweg ook hier opgenomen.

9.1.4 Versterken van de leerlingbegeleiding/passend onderwijs

Gebrek aan duidelijkheid en eenduidigheid kenmerkt de hele vestiging, dus ook de leerlingbegeleiding. De IB-er is druk om hier verandering in te brengen, maar ook op dit terrein is sprake geweest van discontinuïteit. Vanaf schooljaar 2019-2020 brengt de IB-er meer focus aan en intensiveert ze lesbezoeken. Waar misschien eerst enige vrijblijvendheid kon bestaan, brengt de IB meer structuur aan. Het schoolondersteuningsplan (SOP, zie bijlage 1) zal gezamenlijk met de locatie Aziëweg geëvalueerd worden.

Qua acties lopen zowel Engelandlaan als Aziëweg hier gelijk op. Daarom is het schema uit het actieplan Aziëweg ook hier opgenomen.

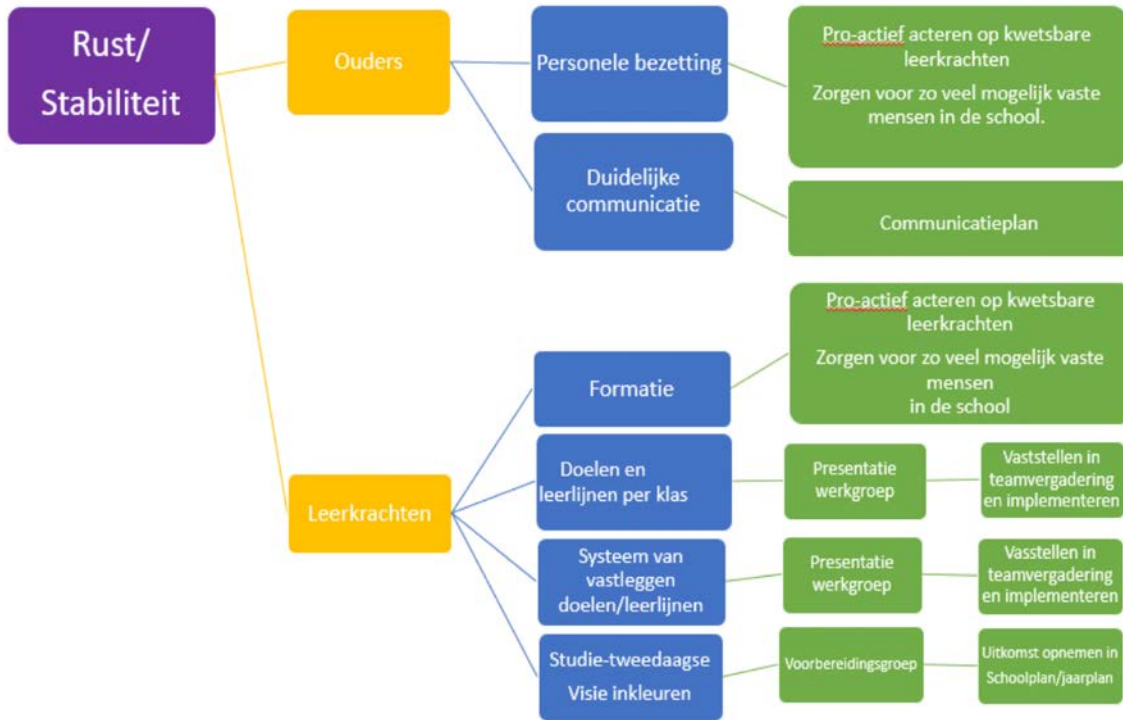

9.2 Locatie Aziëweg, waar willen we naartoe?

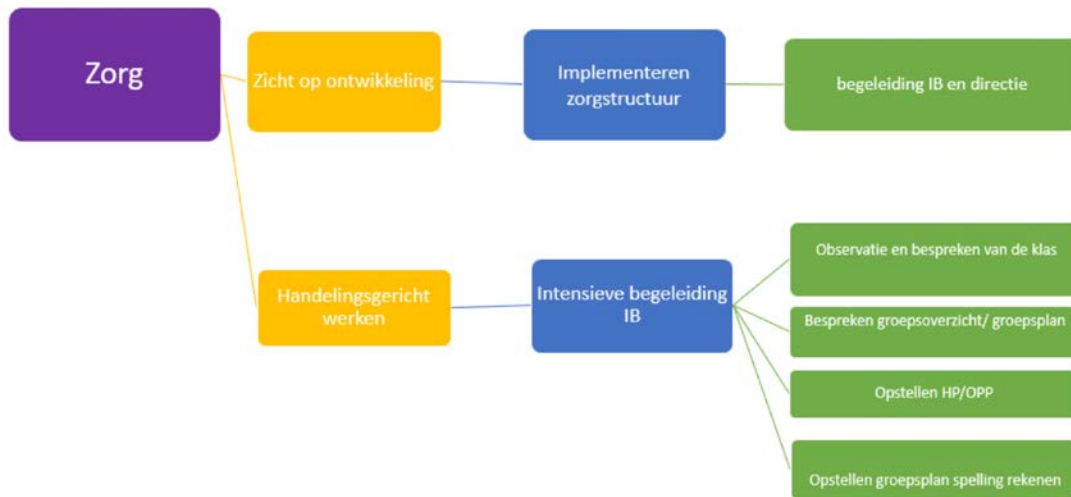
Algemeen: gezien de fase waarin ook de locatie Aziëweg zich bevindt ligt de nadruk van plannen in schooljaar 2019-2020. De plannen voor de jaren daarna zullen in het verlengde liggen van de acties die vanaf najaar 2019 worden ingezet. Uitwerking van deze plannen zal gebeuren in jaarplannen.

Voor de komende jaar liggen de speerpunten op het gebied van:

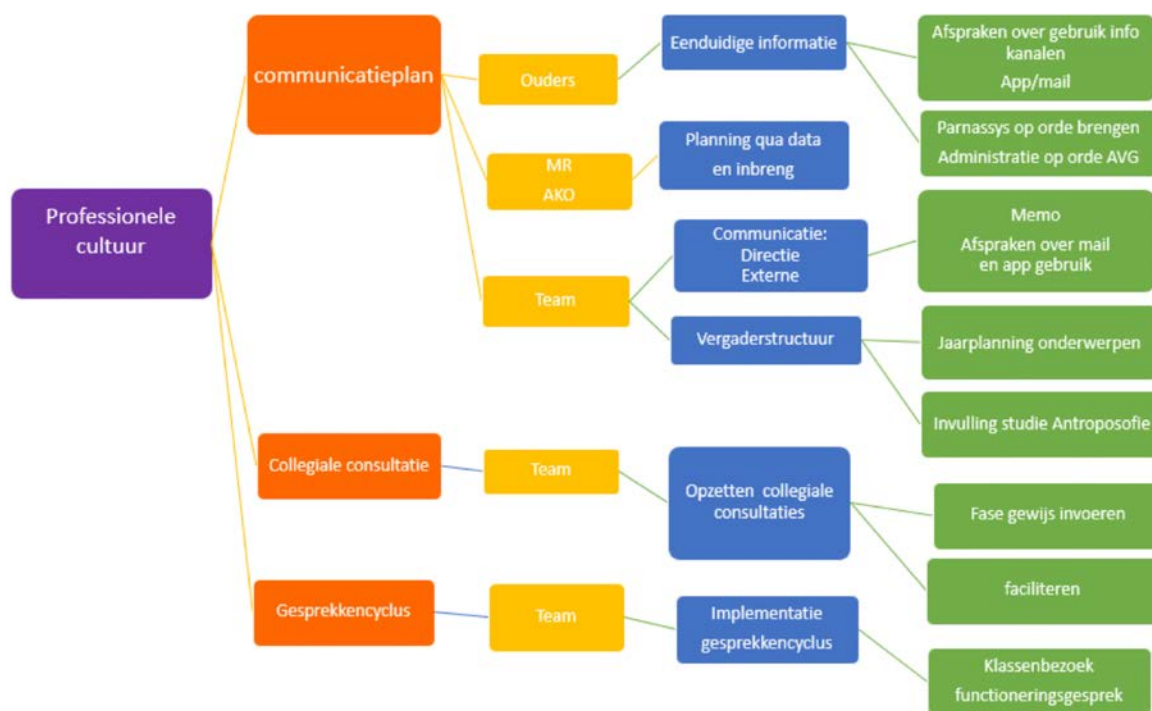
- 1 brengen van rust, stabiliteit, structuur en duidelijkheid;
- 2 versterken van de zorg en verder uitbreiden van het handelingsgericht werken;
- 3 versterking van professionele cultuur en communicatie.

De werkgroepen bestaan uit IB en leerkrachten van zowel kleuterklassen als onderbouw. Zij hebben een voorstel m.b.t. doelen en leerlijnen voorbereid en presenteren dit in de vergadering. De werkgroep Volglijn heeft onderzocht in welke mate er binnen het systeem ruimte is om af te wijken van de andere locatie. De uitkomst daarvan is dat het losgekoppeld kan worden van de andere locatie. De kleuterklassen en klas 1 gaat Volglijn gebruiken. Verdere invoering zal in de vergadering besproken worden.

De nieuwe IB-er wordt tot de herfstvakantie begeleid door de interim IB-er. Zij pakken dit onderdeel op en dragen zorg voor de implementatie. Het schoolondersteuningsplan (SOP, zie bijlage 1, pag.40) zal samen met de locatie Engelandlaan geëvalueerd en op grond daarvan bijgesteld worden.

De directie stelt een communicatieplan op volgens bovenstaand schema. Dit plan wordt ter bespreking in de vergadering gebracht en daarna ter advies aan de MR aangeboden.

Begin 2020 zal een start gemaakt worden met het opzetten van collegiale consultaties.

De directie start in het najaar van 2019 met de gesprekkencyclus. Onder andere naar aanleiding van de klassenbezoeken en gesprekken kan er coaching op individueel niveau ingezet moeten worden. Dit kan op het gebied van startende leerkracht, goed omgaan met je energie, Vrijeschool kennis en leerkrachtvaardigheden zijn.

De studie-tweedaagse zal plaats vinden op 30 september en 1 oktober 2019. De actiepunten uit deze tweedaagse zullen in de herziene versie van dit schoolplan (eerste kwartaal 2020) worden opgenomen. Daar waar nodig worden ze opgenomen in het jaarplan.

9.3 Nieuwbouw

Rond 2020-2021 zal een verhuizing plaatsvinden van de Aziëweg naar nieuwbouw aan de Duitslandlaan. Dit kan een katalysator zijn voor team- en schoolontwikkeling. Een gouden kans om letterlijk een nieuwe start te maken. Zo is het doel dat het team substantiële inbreng krijgt bij de vormgeving van nieuwe school. Daarvoor is het belangrijk beelden te krijgen bij hoe men het vrijeschool onderwijs van de nabije toekomst voor zich ziet en hoe dat is terug te zien in het gebouw. Een uitdagend, inspirerend proces. Om dit goed vorm te geven is het van belang dat de teamleden op gelijkwaardige basis in staat zijn het professionele gesprek te voeren. Daarnaast vraagt het voldoende in te plannen overlegmomenten.

10 Vaststelling schoolplan

Namens bevoegd gezag opgesteld door directeur en instemming MR (plus data en ondertekening).

Het schoolplan heeft de instemming verkregen van de MR in de vergadering van de MR

d.d. 1 november 2019

 voorzitter van de MR.

Het schoolplan is vastgesteld door het bevoegd gezag

d.d. 1 NOVEMBER 2019

 Bevoegd gezag

Bijlage 1. Schoolondersteuningsplan

1 Inleiding

Het schoolondersteuningsplan van de Rudolf Steinerschool Haarlem is een werkdocument waarin we een menselijk instrument beschrijven waarmee we alle leerlingen goed volgen, waarbij alle leerlingen gezien worden, waarbij het onderwijs voor alle leerlingen passend en gezondmakend is.

De leerkracht is spil in dit web. We vragen van hem of haar veel energie, deskundigheid en wilskracht. De omgeving waarin deze leerkracht met zijn of haar klas goed kan functioneren moet gezond zijn. Dit ondersteuningsplan is dus niet alleen een plan waarin er aandacht voor de leerlingen is, aandacht voor de leerkracht is evenzeer belangrijk.

2 Missie en visie

2.1 Missie

In 1919 schreef Rudolf Steiner, de grondlegger van het vrijeschool onderwijs, dat je in het onderwijs niet zou moeten uitgaan van de hedendaagse maatschappij in het bepalen van de lesstof, maar dat je uit zou moeten gaan van wat in de leerlingen ontwikkeld kan worden. Alleen daardoor kan de maatschappij voortdurend vernieuwd worden op basis van de idealen van de opeenvolgende generaties.

Deze zienswijze bevat de kern van de missie van onze school: leerlingen zo naar hun volwassenheid toe te begeleiden, dat zij zo gezond mogelijk als vrij denkende, voelende, vitale en strevende mensen hun eigen maatschappij vorm kunnen gaan geven, op basis van hun eigen idealen.

2.2 Visie op pedagogie

Ons onderwijs is gebaseerd op het antroposofisch mensbeeld. Elk mens heeft als kern een unieke, onsterfelijke individualiteit. Vanuit een geestelijke wereld neemt een kind bij de geboorte een aantal mogelijkheden en beperkingen, én een aantal voornemens en idealen mee. De opvoeding, waar het onderwijs nadrukkelijk deel van uitmaakt, dient erop gericht te zijn de menskundige uitgangspunten steeds te betrekken. Binnen elke periode kunnen ook van jaar tot jaar verschuivende ontwikkelingstema's herkend worden. Deze thema's liggen ten grondslag aan ons leerplan.

2.3 Visie op didactiek

Het onderwijsleerproces valt en staat bij een goede didactiek. Hoewel het kind centraal staat, is de leerkracht de spil van het onderwijsleerproces. De leerkracht is degene die het onderwijsleerproces voorbereidt, leidt en evalueert. Door een kunstzinnig lesaanbod dat aansluit op de belevingswereld en leeftijdsfase van het kind willen we kinderen tot deelname enthousiasmeren en motiveren.

Goed klassenmanagement, voorspelbaar leerkrachtgedrag en differentiatie in instructie en aanbod zijn belangrijke pijlers in dit onderwijsleerproces. Denken, voelen en willen/handelen krijgen in gelijke mate aandacht en worden in samenhang met elkaar ontwikkeld. De leerstof is - naast het ontwikkelen van specifieke vaardigheden - tevens middel om de leerlingen tot verdere ontwikkeling aan te zetten. Het periode-onderwijs maakt het mogelijk dat kinderen zich intensief met de lesstof kunnen verbinden.

Door de volgende dag terug te grijpen op wat de voorgaande dag is beleefd, wordt het ontwikkelingsproces versterkt. Na een aantal weken intensieve verbinding met het onderwerp kan de leerstof buiten het dagelijkse bewustzijn verder 'rijpen'. In alle leeftijdsfasen werkt het ontwikkelings- en leerproces het vruchtbaarste door overdracht van mens tot mens, van hart tot hart.

We streven naar kunstzinnig onderwijs. Hiermee bedoelen we niet alleen het hanteren van creatieve werkvormen, maar ook de wijze waarop de leerkracht de lessen voorbereidt, geeft en verwerkt. Creativiteit, toegesneden op de betreffende klas en open staan voor wat in de les actueel is, zijn daar uitingen van.

Tevens vinden we het van belang dat kinderen niet alleen 'consumeren', maar ook daadwerkelijk in beweging komen en dat hun wilskracht wordt aangesproken. In de kleuterklassen gebeurt dit vooral via nabootsing, in de lagere klassen van de onderbouw worden handen en voeten betrokken bij de leerprocessen. Zo wordt in het rekenonderwijs niet alleen schriftelijk gewerkt, maar worden er bijvoorbeeld ook getal rijen voor en achteruit gelopen en diverse bewerkingen geklapt en gesprongen.

3 Handelingsgericht werken (HGW)

Handelingsgericht werken is een systematische manier van werken. Hierbij wordt het onderwijsaanbod afgestemd op de basisbehoeften en onderwijsbehoeften van ieder kind. De centrale vraag is: Wat vraagt het kind aan ons?

Men richt zich niet zozeer op wat er mis is met een kind, maar meer op wat het nodig heeft om bepaalde doelen te bereiken en welke aanpak een positief effect heeft.

Bij HGW wordt het leerkrachtgedrag centraal gezet in het zoeken naar afstemming en in het inspelen op de (specifieke) onderwijsbehoeften van de kinderen in de klas.

De uitgangspunten zoals wij ze hanteren zijn:

- De onderwijsbehoefte van de leerlingen centraal stellen. Denk aan de instructie, de leertijd en wijze van verwerken.
- Afstemming en wisselwerking tussen kind en zijn omgeving: de klas, de leerkracht, de school en de ouders.
- De leerkracht doet ertoe. Hij kan afstemmen op de verschillen tussen de leerlingen en zo het onderwijs passend maken.
- Positieve aspecten zijn van groot belang. Dit gaat niet alleen om de positieve aspecten van het kind, maar ook van de leerkracht, de klas, de school en de ouders.
- Constructieve samenwerking tussen school en ouders. De verantwoordelijkheid voor initiatief ligt bij de school. Maar de school geeft wel de verwachtingen over de verantwoordelijkheid van ouders duidelijk aan.
- Doelgericht werken. Het team formuleert doelen met betrekking tot leren, werkhouding en sociaal emotioneel functioneren. Het gaat hierbij zowel om korte als lange termijndoelen.
- De werkwijze van school is systematisch en transparant. Er zijn afspraken over wie wat doet en wanneer.

4 De zorgstructuur

De ontwikkeling van de kinderen wordt zowel op cognitief vlak, sociaal/emotioneel vlak als ook op wilsmatig niveau gevolgd. De leerkracht is de spil in het monitoren van de ontwikkeling van de kinderen uit zijn of haar klas. De intern begeleider en het zorgteam (remedial teacher, schoolpsycholoog en schoolarts) staan om de leerkracht en de kinderen heen en vormen en verzorgen een netwerk waar de leerkracht met signalen en vragen terecht kan.

Om voor alle kinderen passend onderwijs te verzorgen hebben we een team van fitte, enthousiaste, bekwame leerkrachten nodig. Een goede werkomgeving met condities die passen bij de individuele leerkrachten is een voorwaarde. Hiervoor is het nodig dat er een werkelijke ontmoeting plaatsvindt tussen leerkracht en directeur en tussen leerkracht en Intern Begeleider en tussen leerkrachten onderling. Wat heeft deze leerkracht nodig om zijn of haar onderwijs rijk en levend te laten zijn voor alle leerlingen in zijn of haar klas? De schooldirectie en het zorgteam zoeken samen met de leerkracht naar een juiste facilitering.

Ieder kind voelt zich welkom op school. Het pedagogisch klimaat op school moet prettig zijn. Hiervoor gebruiken we onder andere de Regenboog-methodiek. Daarnaast maken we, indien nodig, gebruik van ons pestprotocol; No Blame-methode.

Jaarlijks meten we de veiligheidsbeleving en gevoel van welbevinden van onze leerlingen in de hoogste klassen met behulp van de vragenlijst van WMKPO (Werken Met Kwaliteit Primair Onderwijs).

De ouders nemen een belangrijke plek in op school. Zij zijn de eerste opvoeders en zij ondersteunen ons onderwijs. Op verschillende manieren worden ouders actief betrokken bij ons onderwijs.

Sinds schooljaar 2018-2019 werkt het onderbouwteam met Volglijn. De kleuterleerkrachten zullen vanaf schooljaar 2019-2020 eveneens dit systeem hanteren.

Volglijn is een digitaal leerlingvolgsysteem dat specifiek voor Vrije Scholen is ontwikkeld.

In Volglijn maakt de klassenleerkracht een jaarplanning waarin de doelen voor het betreffende jaar staan beschreven.

De leerkrachten maken in Volglijn voorafgaand aan elke periode een planning hiervoor. Ze beschrijven de doelen die behoren bij de periode en aan het eind van de periode evalueert de leerkracht de periode en beoordeelt of zijn of haar doelen bereikt zijn.

De dagelijkse bedoelingen en de bijbehorende activiteiten met reflectie aan het eind van de dag beschrijft de leerkracht in zijn logboek dat ook in Volglijn geopend kan worden. Ook werken we met Par-nassys.

Om de onderwijsbehoefte van elke leerling goed in kaart te krijgen maakt de leerkracht twee keer per jaar een didactisch groepsoverzicht in Volglijn.

Vanuit dit overzicht maakt elke leerkracht een groepsplan voor rekenen en een groepsplan voor taal. Hierin staan de inhouden, doelen, middelen en werkwijze beschreven voor het betreffende vak waarmee rekening gehouden wordt met de onderwijsbehoefte van het kind. Zo werken we gedifferentieerd in drie niveaus.

Wanneer een kind tijdelijk niet opgenomen kan worden binnen dit groepsplan, omdat het plan niet voorziet in de onderwijsbehoefte van deze leerling dan wordt er voor deze leerling een individueel handelingsplan gemaakt. Soms maken meer kinderen deel uit van dit handelingsplan en noemen we het een groepshandelingsplan. We proberen ondersteuning te bieden aan dit kind of groepje kinderen binnen (en soms) buiten de klas obv de klassenleerkracht, de klassen-assistent en/of de remedial teacher.

Het doel is altijd dat de leerling op termijn weer wordt opgenomen binnen een van de niveaus van het groepsplan. Wanneer dit niet lukt en een leerling dus langere tijd niet opgenomen kan worden binnen de grenzen van het groepsplan wordt er een Ontwikkelingsperspectief (OPP) voor dat kind opgesteld. De ouders van kinderen waarmee aan de hand van een (G) HP of OPP gewerkt wordt, worden hiervan op de hoogte gebracht.

We meten de vorderingen van onze leerlingen en de opbrengsten van ons onderwijs in de cognitieve vakken enerzijds met behulp van methode-onafhankelijke toetsen en anderzijds met behulp van door leerkrachten ontwikkelde meetinstrumenten waarmee zij onderzoeken in hoeverre leerlingen het aanbod in de periode verinnerlijkt hebben. We maken sinds schooljaar 2014-2015 gebruik van de toetsen van uitgeverij Boom; de Schoolvaardigheidstoetsen voor de vakken rekenen, spelling en begrijpend lezen. Voor technisch lezen maken we gebruik van het AVI systeem en de DMT.

De methode-onafhankelijke toetsen worden afgenomen volgens een toetsprotocol en toetskalender. Het onderbouwteam bespreekt elk half jaar samen met de IB-er de opbrengsten. We kijken gezamenlijk naar de feitelijke informatie, we zoeken naar eventuele verklaringen en bepalen waarin nadere analyse gewenst is. Daarna zoeken we naar de betekenis hiervan voor het onderwijsaanbod. Dit is dan weer terug te vinden in de betreffende groepsplannen en handelingsplannen. Zo is de cirkel rond.

Elke acht weken heeft de klassenleerkracht een afspraak met de Intern Begeleider voor een zo genoemde groepsbespreking of IB-gesprek. De klassenleerkracht nodigt de Intern Begeleider hiervoor uit. De IB-er heeft een open houding in een echte ontmoeting met de leerkracht over alle kinderen uit zijn/ haar klas. Voorafgaand aan dit gesprek laat de leerkracht weten over welke kinderen hij of zij graag spreekt en of hij het wenselijk acht dat de IB-er voorafgaand een bezoek brengt aan de klas. Dit bezoek is standaard in de kleuterklassen en klassen 1 en 2. Doel van deze gesprekken is het waarnemen van de ontwikkeling van de kinderen, het bespreken van de voornemens van de leerkracht en ook de opbrengsten worden geëvalueerd en geanalyseerd. Aan de hand hiervan worden interventies bepaald.

De IB-er probeert door middel van goed luisteren naar de leerkracht en het stellen van verhelderende vragen inzicht te verschaffen in de ontwikkeling van de klas en de individuele leerlingen in die klas. Wanneer leerkracht en IB-er overtuigd zijn van een te nemen interventie ten aanzien van een klas of individuele leerling dan wordt dit gepland. De IB-er maakt hiervan melding in het verslag. Daarbij worden doel, datum en evaluatiemoment genoteerd. Indien de interventie een reeks aan handelingen betreft dan maakt de leerkracht een plan (HandelingsPlan) hiervoor.

Vaak worden andere ondersteuners betrokken bij een HP. De leerkracht betreft in samenspraak met de IB-er de andere ondersteuner (RT-er, assistent) hierbij en communiceert doel en achtergrond. Indien mogelijk clusteren we leerlingen. Er wordt een evaluatie-moment gepland en de ouders van de betreffende leerlingen worden geïnformeerd. Zie ook de cyclus in het werken met Volglijn.

Indien een leerling of groep leerlingen een periode RT krijgt dan stelt de RT-er een HP op en communiceert dit met alle betrokkenen. Na evaluatie hiervan informeert de RT-er wederom de zelfde betrokkenen. De IB-er bevrageert de leerkracht op zijn werkvormen en op de differentiatie binnen de oefeningen. Dit beschrijft de leerkracht in zijn groepsplan (Volglijn). Samen bekijken leerkracht en IB-er of de keuze voor differentiatie voldoende kritisch gemaakt wordt.

De IB-er kan samen met de leerkracht besluiten een klas of kind aan te melden voor een klassenbespreking of kindbespreking in de pedagogische vergadering.

Soms is het nodig diagnostiek te verrichten. Afhankelijk van de hulpvraag kan er bijvoorbeeld een pedagogisch didactisch onderzoek plaatsvinden, een dyslexie-onderzoek, een intelligentie-onderzoek of een breed psychologisch onderzoek. Soms is een medisch onderzoek nodig. De IB-er maakt in samenspraak met de ouders afspraken met externe deskundigen en begeleidt dit hele traject.

De leerkracht kan altijd, tussendoor, een beroep doen op de IB-er of directeur wanneer hij of zij hulp wenst.

We borgen op de volgende wijze:

- Er is een toetskalender en er zijn schoolafspraken over het afnemen van de toetsen.
- Er wordt in alle klassen gewerkt met jaardoelen, periode doelen en een jaarplanning.
- In de klassen 1 t/m 6 wordt in de oefeningen gedifferentieerd op ten minste drie niveaus. Documentatie en borging gebeurt in Volglijn.
- Er is wekelijks overleg tussen de intern begeleider en de directeur.
- Schoolbreed wordt gewerkt met oefeningen. Deze uren lopen waar mogelijk qua rooster synchroon in de klassen. Tijdens de oefeningen, die besteed worden aan taal en rekenen, wordt de aangeleerde stof uit de periodes herhaald en verder ingeoefend.
- Voor de kinderen met een structurele eigen leerlijn wordt een uitstroomperspectief opgesteld. Dit verzorgt de intern begeleider.
- We bieden periodieke mogelijkheden voor eurythmie therapie en remedial teaching.
- In de pedagogische vergadering worden klassenbesprekingen en kindbesprekingen gehouden.
- Twee keer per jaar vinden oudergesprekken plaats.
- Voor kinderen die een extra uitdaging behoeven hebben we de mogelijkheid deze kinderen periodiek te begeleiden in een klein groepje 'peers'. Dit gebeurt onder deskundige begeleiding in het Makerlab.
- Aan het eind van het schooljaar krijgt ieder kind een getuigschrift mee, waarin de algehele ontwikkeling beschreven wordt.

Bijlage 2: Leerplan vrije school

Onderstaande tekst (geschreven door Astrid Schoots) geeft inzicht in de achtergronden van het onderwijs op onze school. Per klas en dus per leeftijdsfase zijn er diverse zwaartepunten aan te geven in de ontwikkeling van kinderen. Hoewel uiteraard iedereen uniek is, kun je wel zeggen dat de ontwikkeling van ieder kind langs een soort 'blauwdruk' verloopt. Het onderwijs is hierop afgestemd, het begeleidt de ontwikkelingsfase en doet daarbij ook recht aan de uniciteit van elk kind. De hieronder beschreven thema's komen ook aan bod op de ouderavonden.

Het kleuteronderwijs: 4/5 jaar

Het ritme van de dag, de week en het jaar vormen een rode draad in het kleuteronderwijs. Vaste ritmes en rituelen geven de kinderen de kans om een innerlijke verbinding aan te gaan met wat hen geboden wordt. Het ritme van de dag wordt bepaald door de opeenvolging van activiteiten die plaatsvinden zoals: kringspelen, vrij spel, muziek, eten, buiten spelen, creatieve activiteiten en verhalen. Iedere dag heeft een eigen activiteit. Zo wordt er op een vaste dag geschilderd, geknutseld en brood gebakken.

Het jaarritme berust op de seizoenen en de jaarfeesten. Rond de thema's van deze feesten wordt er in de kleuterklassen veel gezongen, geknutseld en worden verhalen verteld. De kleuterjuf neemt de kleuters mee in de stroom van de gebeurtenissen.

Een jonge kleuter kijkt over het algemeen vol overgave naar wat de kleuterjuf en de grotere kinderen doen. Innerlijk doen ze alles mee. Naarmate de kleuters naar de schoolrijpe leeftijd toe groeien, gaan ze steeds meer eigen initiatief nemen en wordt het spel doelgerichter.

De eerste klasser: 6/7 jaar Nabootsing

Wanneer een kind op aarde komt, wordt het fysiek geboren. De andere wezensdelen (het levens- en zielelichaam en het ik) zijn nog als het ware om het kind heen, en moeten in de komende jaren langzaam maar zeker geboren en eigen gemaakt worden.

In de eerste jaren leeft het kind nog in de vormkrachten- en levensstroom van de omgeving. Het beweegt uiterlijk en innerlijk met alles om zich heen mee, alles nabootsend of imiterend, en "bootst/boetseert" en vormt zo zijn eigen organisme. Vanuit deze nabootsingkracht geeft een kind zich zonder reserve over aan de personen in de omgeving. Het is alsof het wezenlijke van het kind nog buiten zichzelf is, waardoor de omgeving van het kind en het kind zelf een geheel lijken te vormen.

Het kind maakt de omgeving "innerlijk" mee - het lijfje volgt dan maar. Nabootsen is geheel van positieve krachten doortrokken. Volgens Rudolf Steiner ontstaat de nabootsingkracht uit de voorgeboortelijke gewoonte om met de engelen en hemelse hiërarchieën, met de leidende geestwezens, mee te bewegen, mee te weven en mee te leven. Deze gewoonte zet zich op aarde nog een aantal jaren voort, en uit zich in een grote sympathiebeweging naar alles en iedereen in de omgeving: kritiekloos en met grote overgave en vreugde wendt het kind zich naar mensen, dieren, wolken, stenen, planten.

Deze nabootsingkrachten zijn verbazingwekkend intensief. Hoewel wij slechts het uiterlijke nabootsen waarnemen, zet zich dit meebewegen voort tot in meer innerlijke kwaliteiten. Niet alleen zichtbare bewegingen worden meebeleefd of meegedaan, ook de manier van spreken, de klank van de stem, de warmte en de oprechtheid, de betrokkenheid in de handelingen. Tot in de moraliteit bootst het kind zijn

omgeving na. Mede vanuit deze nabootsing worden de organen opgebouwd en wordt het fysieke lichaam omgevormd, ontwikkeld en eigen gemaakt.

Dit vraagt van de omgeving om nabootsing-waardig te zijn, en kwaliteiten als eerbied, rust en verwondering te ontwikkelen en te koesteren. Schoolrijpheid: van nabootsing naar navolging De vanzelfsprekende en kritiekloze overgave begint in het algemeen rond het zesde jaar af te nemen. Het kind wordt zelfstandiger en doelgerichter. Dit heeft te maken met de ontwikkeling van de gerichte wil, en de daarmee gepaard gaande overgang naar de schoolkindgestalte. De (tegenwoordig steeds minder vaak voorkomende) ronde kleuterbuik is verdwenen, het kind is zich "gaan strekken", wat zich met name in de groei van de ledematen uit, maar ook in het aangezicht, de hals en de taille 2 duidelijk gaat worden. Het dribbelen is tot lopen, springen en huppelen geworden, het kind kan nu hinkelen en touwtje springen (Een kleuter gooit een bal onderhands met 't hele lichaam, en rent er zelfs achteraan; een schoolrijp kind kan de bal bovenhands gooien, en, hem nakijkend, blijven staan).

Het fysieke lichaam heeft zich nu ontwikkeld en omgevormd tot in het hardste deel van het skelet, namelijk het gebit. Dit wordt zichtbaar aan de tandenwisseling die nu gaat beginnen. Hiermee kunnen de krachten van het levenslichaam vrijkomen en gebruikt worden voor de volgende fase (Wanneer een kind in hoge mate eenzijdig intellectueel benaderd wordt, kunnen de tandenwisseling en het vrijkomen van de ether- of levenskrachten eerder inzetten).

Omvorming van het denken

Deze volgende fase begint met de metamorfose van het denken. Het etherlichaam (of levenslichaam) wordt nu geboren, het kind wordt vrij in de tijd, wat zich bijvoorbeeld uit in de volgende nieuwe mogelijkheden: het spel kan onderbroken en de volgende dag weer opgepakt worden; er kunnen 2 à 3 dingen of opdrachten tegelijk onthouden worden; het geheugen ontwikkelt zich.

In de kleuterklas van de vrijeschool, waar kinderen van 4 tot 6 jaar bij elkaar zitten, onderscheidt het schoolrijpe kind zich van de jongere onder andere in een zelfstandiger gedrag. Het speelt niet meer zo het toeval het wil, maar met een duidelijk plan en eventuele taakverdeling. Ook kan een jonger kind geholpen worden. Een schoolrijp kind kan een verhaal terug vertellen, een taak goed afronden en na afloop spullen opruimen.

Er ontstaat een wakkerder blik in de ogen. Het kind ontwikkelt nieuwe mogelijkheden in het hebben van overzicht. Dit nieuwe gedrag ontstaat, omdat het denken een metamorfose ondergaat: het associatieve waarnemen wordt tot een beeldend denken, waarbij 't kind de denkbeelden zelfstandig en creatief kan hanteren, en ook andere denkbeelden kan begrijpen en onthouden.

Het kind kan in beelden denken, maar nog niet in abstracties. Goede, waarachtige beelden (geen karikaturen) zijn voedend voor de kinderziel. Wilsontwikkeling vanuit de juiste autoriteit De rijke, ongebreidelde vrije fantasie van de kleuter wordt minder, hoewel deze fantasie bij een harmonisch kind nog wel een "beschermende sluier" over de buitenwereld kan leggen, en een kind zich ook later nog heel graag verbindt met elke fantasievolle en beeldrijke beleving. De fantasie blijft altijd een belangrijke kracht in de kindertijd; een kleuter is er met zijn hele wezen mee verbonden, maar een basisschoolkind kan fantasie in principe zelfstandig en onafhankelijk hanteren.

Was het kind in de vorige levensfase meer "in de omgeving", nu komt het kind geleidelijk meer in en bij zichzelf. Doordat de geest-zielekern (ik-astraallichaam) zich meer met het lichaam gaat verbinden, ontstaat ook een groter bewustzijn. Hierdoor kan een kind niet meer op een dromende en onbewuste manier meebewegen met de omgeving. Het is nu niet meer een kwestie van een handeling, die het kind meedoet, maar van iets voordoen, wat het kind nadoet of navolgt. Deze navolging gaat niet meer vanzelfsprekend, maar gaat met meer inspanning gepaard. De drijvende kracht in deze navolging is de eerbied en bewondering voor mensen die iets kunnen.

Het kind gaat langzamerhand ontdekken, dat hij niet alles kan, wat hij in zijn fantasie voor zich ziet, en zoekt de hulp van de volwassene. Met grenzeloze bewondering kan een kind de volwassene navolgen en diens autoriteit zoeken. Het kind wil deze autoriteit vanuit het diepst van zijn wezen, en daarom kan zij 'pedagogisch werken (B.Lievegoed: "autoriteit zonder eerbied is slavernij").

De volwassene op zijn beurt moet een natuurlijke autoriteit zijn, die de kinderen willen volgen vanuit liefde of sympathie, niet vanuit dwang. Bij dit navolgen moet altijd de wil van het kind betrokken zijn; deze betrokkenheid of inspanning werkt wilsvormend. Dit kan men in principe niet bereiken door te bevelen, noch door het aan de zogenaamde beleefdheid over te laten. Tot navolging moet een kind uitgenodigd en aangemoedigd worden. In deze levensfase van de basisschooltijd geldt vooral, dat het kind zich het beste via het gevoelsleven voelt aangesproken. Dus ook de wilontwikkeling wordt via het gevoelsleven geactiveerd.

Uit sympathie voor de volwassene zal het kind eventuele tegenzin overwinnen, en zo zichzelf vormen. De volwassene kan dit alleen naar zichzelf toe verantwoordelijk vanuit een positieve, objectieve en respectvolle houding naar de kinderen, waarbij hijzelf in ontwikkeling blijft en ook het hogere eerbiedigt, in welke vorm dan ook. In "Erziehungsfrage als Sozialfrage" beschrijft Rudolf Steiner hoe deze pedagogische principes zich in latere levensfasen tot andere kwaliteiten kunnen omvormen.

0-7 jaar nabootsing; kiem voor latere omvorming tot vrijheid 7-14 jaar autoriteit; kiem voor latere omvorming tot gelijkheid 14-21 jaar enthousiasme voor je taak; kiem voor omvorming tot broederschap Vertling naar het pedagogisch handelen In de eerste klas (groep 3) zijn de kinderen 6 à 7 jaar oud. Hierboven is beschreven, hoezeer de kinderen willen leren van de door hen bewonderde volwassenen, wanneer zij eenmaal schoolrijp zijn.

Dit leren moet echter niet eenzijdig cognitief plaatsvinden, maar het is goed wanneer "hoofd, hart en handen" aangesproken worden, op een kunstzinnige, ademende, afwisselende en vooral beeldende manier. In alle klassen van de vrijeschool vormt de vertelstof een leidraad in 't leerplan; in de eerste klas is dit de beeldentaal van de sprookjes. In sprookjes wordt levenswijsheid in een voor kinderen verteerbare vorm aangeboden; het gaat over grote en kleine levenswetmatigheden of -geheimen, over organische processen (leven-doodleven), over zieleontwikkeling (denken-voelen-willen, de toekomstgerichte wil vindt vaak zijn uitdrukking in de jongste broer), over incarnatie (herinnering aan of heimwee naar het "lichte land", del herkomst uit de geestelijke wereld, de donkere aarde, de verlossing), over de mens die op weg is.

Kortom: grote mensheidsthema's in een fantasievolle en beeldende vorm. Ruimte en tijd worden overwonnen, en het loopt altijd goed af. In beeldentaal krijgt het kind bevestigd wat het eigenlijk nog weet, en niet wil vergeten (Voor jongere kinderen worden vaak de zogenaamde bakersprookjes verteld, waarin

een zich herhalend en stapelend motief de leidraad vormt). Bij het leren schrijven worden de letters aangeleerd vanuit zogenaamde letterbeelden, waarbij de kwaliteit van een letter aan de hand van een goed gekozen voorbeeld tot uitdrukking komt, zoals: Water, Vogel, Slang. Na verloop van tijd vervaagt het beeld, en blijft de kale letter over.

Deze letter is nu echter levend en vol 4 van uiterlijke beweging naar innerlijke beweging, van grove motoriek naar fijne motoriek, van levend innerlijk beeld naar uiterlijke vorm. Ook bij het rekenen worden de hoofdbewerkingen vanuit een eenheid aangeleerd: het geheel is (meer dan?) de som der delen. Het verdelen vanuit een geheel bevordert meer het sociale dan het hebbelijke. Ook zeggen de getallen niet alleen iets van een hoeveelheid, maar hebben zij ieder een eigen kwaliteit. Het tellen wordt vooruit en achteruit geoefend (versterkt het levenslichaam), lopend, klappend, stampend, met ballen gooierend, kastanjes verdelend.

Nog enkele voorbeelden: in het vormtekenen worden de rechte en de kromme lijn als basis van alle vormen op verschillende manieren tot diepe beleving gebracht, lopend, tekenend op bord of papier.

De kinderen leren breien (fijne motoriek, linksrechts coördinatie, ritmische regelmaat). Er worden een of twee vreemde talen spelenderwijs geleerd (bijvoorbeeld koekjes bakkend, of met beeldrijke rijmpjes over dieren of het weer). Het aangeboden wordt verschillend verwerkt, bijvoorbeeld in toneelstukjes, of met een schriftelijke neerslag. Bij alle activiteiten wordt gestreefd naar een ademende afwisseling tussen luisteren en doen, klassikaal of individueel werken, stilzitten of bewegen, ritmische herhaling of geconcentreerde nieuwe activiteiten.

De tweedeklasser: 7/8 jaar De lichaamsbouw

Het uiterlijk van de tweedeklasser maakt ten opzichte van de eersteklasser een verandering door: de benen en het lijfje komen in een duidelijke lengtegroei. De vaak slanke kinderen bewegen zich gemakkelijk en doelbewust. De vorm en uitdrukking van het gezicht verandert; de onderkaak groeit uit, waardoor boven- en onderlip nu op elkaar kunnen sluiten. Het gebit vertoont nog gaten, maar ook komen de gewisselde tanden tevoorschijn, die er soms onharmonisch groot uit zien ten opzichte van het gezicht. Het voorhoofd en de oogkassen zijn in verhouding tot de onderste gezichtshelft kleiner geworden. Het kind wordt minder dromerig (voor zover het dat was), en krijgt een wakkerder, maar ook meer afwachtende blik in de ogen.

Een eigen binnenwereld.

Op deze leeftijd, 7 à 8 jaar, is het kind nog met een dunne draad verbonden met de 'paradijselijke onschuld'. De beeldentaal wordt nog als een directe waarheid beleefd. De openheid van de nabootsende kleuter is nu echter definitief voorbij, het kind is nu volledig schoolrijp. Er is vaak nog de drang tot navolging, maar het kind wordt zich meer van zichzelf bewust.

De afwachtende blik en de gesloten mond zijn een uitdrukking van de binnenwereld, die het kind nu ontwikkelt, en waarin het zich thuis voelt. Het kind kan zich hierin terugtrekken en met eigen ideeën weer naar buiten komen, waarbij het vaak de behoefte heeft, deze eigen ideeën ook graag te laten zien of horen, zelfs alleen voor de klas. Het denken en het eigen geheugen worden krachtiger en zelfstandiger: het kind kan en wil graag leren en zelfstandig werken.

Karakteristiek gedrag en temperament

In deze levensfase worden kinderen doorgaans ondernemender en minder schuchter, vaak ook meer lawaaiig. Hun karaktertrekjes worden duidelijker. Zij laten zichzelf zonder terughouding zien, waarbij enerzijds de prachtigste eigenschappen, maar ook allerlei eenzijdigheden, (on-)hebbelijkheden of zwakheden tevoorschijn komen. Dit heeft onder andere te maken met de zichtbaar wordende temperamenten. De levenskrachten of etherkrachten (vormkrachten) die rond 6 à 7 jaar vrijkomen, hebben zich voor een deel omgevormd tot een eigen denken, tot bewustzijnskrachten (Wat eerst als vorm in het lichamelijke leefde, wordt nu tot beeld in het psychische: het beeldend denken wordt een nieuw cognitief vermogen, dat de kinderen met hun fantasievolle belevingswereld kunnen verbinden).

Werd een gedeelte van de levenskrachten omgevormd tot nieuwe denkvermogens, een ander gedeelte wordt zichtbaar als geëmancipeerde levenskracht in de temperamenten.

Vertelstof:

fabel en legende In het leerplan van de vrijeschool vinden we een prachtig antwoord op dit fenomeen van aan de dag tredende eenzijdigheden, in de vorm van de vertelstof voor de tweede klas: de fabels en de legenden. Een (dieren)fabel verhaalt van de vele facetten van de omringende dierenwereld, waarbij de meestal specifieke instincten of eigenschappen (protserige haan, slimme vos, gulzige wolf, ijverige mier, trage schildpad) als een beeld van de menselijke ziel, als menselijke eigenschappen in diervorm worden beschreven.

Dit gebeurt echter in een bij de leeftijd aansluitende beeldvorm, met humor en met - tot op zekere hoogte - waardering voor de behendigheid, de slimheid of ondernemingslust. Deze fabels worden verteld, naverteld, in toneelstukjes gespeeld, in teksten en tekeningen verwerkt.

Op allerlei manieren krijgt het kind de kans om zich in deze eigenschappen in te leven en uit te leven: het is gezondmakend om eenzijdigheden met volle inzet en hartstocht te spelen en te beleven, dit kan in hoge mate objectiverend en louterend werken.

Tegenover de fabel staat de (heiligen)legende. Is een fabel een beeld van de zwakheden en het egoïsme van het lagere ik, een legende verhaalt van het hogere ik van mensen, van het stukje engel in de mens. Het verhaalt hoe mensen, door naar volmaaktheid te streven of door bijvoorbeeld een bijzondere ontmoeting, hun slechte of ongeremde eigenschappen hebben omgevormd tot een beheersing en toewijding om te kunnen helen, te genezen (Het woord heilig komt van helen).

De heilige temt het dier in zichzelf, en geeft een navolgenswaardig voorbeeld. Het kan in de kinderen bewondering en eerbiedskrachten wekken, en hen in hun wil aanspreken. De fabel is net geen sprookje meer, maar realistischer. De legende is nog net geen geschiedenis. Langzamerhand raakt het kind thuis op aarde.

Deze beschreven polen in de mens zijn beide belangrijk, gevoelens ontstaan uit hun tegenstellingen, de grondslag of grondwet van het gevoelsleven is dramatiek. Wanneer je bij de kinderen het gevoelsleven wilt verrijken door hen alleen positieve gevoelens te willen laten beleven, leidt dit tot een zekere vlakheid, of zoetsappigheid.

De negatieve gevoelens moeten voor de kinderen niet achtergehouden of afgekeurd worden: zij moeten op de juiste wijze tegenover elkaar geplaatst worden. Zo wordt de moraliteit ontwikkeld. Verdere leerplanconsequenties De drang en behoefte tot bewegen zijn nog heel groot. Een tweede klas kan nog als een "kruiwagen met kikkers" zijn! In het pedagogisch werken proberen we dit om te vormen tot bewuste en wilsgerichte bewegingen.

Enkele voorbeelden: In de euritmie worden onder andere moeilijker vormen gelopen, veelal in de omhullende kring. Daarbij is de eigen beweging van het individuele kind, maar ook de gezamenlijke beweging belangrijk. Ook in het vormtekenen is de beweging uitgangspunt: stromende bewegingen tekenend spiegelen en tot symmetrische vormen verbinden. Bij het rekenen wordt, vanwege het zich ontwikkelende geheugen, een begin gemaakt met de tafels van vermenigvuldiging.

Verder blijft hierin het klappen, stampen, vooruit en achteruit tellen en lopen een rijke werkwijze. Werd er in de eerste klas nog in hoofdletters geschreven, nu komt de overgang naar kleine letters en lopend schrift. Dit wordt op allerlei manieren voorgeoefend, bijvoorbeeld met grote gebaren in de lucht, op grote vellen papier met dik krijt, en met zogenaamde zandpotjes, waarbij uit een fijn gaatje zand stroomt en je wel móet schrijven met stromende, niet-verkrampde gebaren. Al deze beweeglijkheid wordt weer afgewisseld met verstillende, luisterende activiteiten, die de adem op zowel fysiek als psychisch niveau zal verdiepen.

De derdeklasser: 8/9 jaar**Uiterlijk**

De derdeklasser is meestal 8 à 9 jaar oud. De gezichtsuitdrukking wordt individueler, het wisselen van de voortanden is bijna achter de rug (Het verdere wisselen gaat nog jaren door). De romp gaat stilaan iets gevulder worden, de rond 6 à 7 jaar zichtbare ribben verdwijnen weer onder een vetlaagje. Het kind is doorgaans in harmonie met zijn omgeving. De nog uit de kleutertijd stammende fantasiekracht vormt samen met het nieuw verworven voorstellingsvermogen een rijke en veilige binnenwereld.

De indrukken vanuit de buitenwereld worden in principe nog niet rechtstreeks en 'objectief' beleefd. Om deze leeftijdsfase goed te kunnen begrijpen, wil ik een stapje terug en een stapje vooruit maken (Lees het boek van B.Lievegoed, Ontwikkelingsfasen van het kind; over de metamorfosen van het denken, voelen en willen in de drie eerste zevenjaarsfasen. Lees ook Rudolf Steiners Opvoeding van het kind; over de geboorten van het fysieke, het ether- en het astraallichaam).

Metamorfose van denken, voelen en willen.

Rond het zesde, zevende jaar heeft het denklevens van het kind een belangrijke metamorfose ondergaan. Van associatief denken is het kind nu ook in staat om eigen denkbeelden en voorstellingen te vormen, en zich deze te herinneren. Hiermee is een duidelijke stap uit de kinderlijke belevingswereld en uit het kinderlijke "paradijs" gemaakt. Het kind zelf kan dit echter nog niet bemerken, missen of zelfs betreuren, omdat het gevoelsleven nog steeds in de eerste fase is, namelijk in die van de scheppende fantasie in het eigen wereldje. Het realiseert zich nog niet de afsnoering van de geestelijke wereld. Daarom hebben de eerste en tweede klassen nog zo'n speciale sfeer en kan er, ondanks te vroeg wakkere of beschadigde kinderen, nog een rijke, eerbiedvolle en harmonische stemming zijn. In het eind van de derde klas, in de overgang naar de vierde of in de vierde klas zelf treedt er een radicale verandering op. Dan vindt de metamorfose van het gevoelsleven plaats en ervaart het kind zichzelf voor het eerst als een eigen individu, dat tegenover de buitenwereld staat.

Het gevoelsleven objectiveert zich, een kind kan zich dan heel eenzaam voelen en daardoor humeurig, kritisch en dwars worden. Dit wordt nog versterkt doordat het kind nog niet beschikt over eigen mogelijkheden om op deze verandering al dan niet constructief en zelfstandig te reageren. Dat zal in grote lijnen pas kunnen gebeuren bij de omvorming van het wilsleven, die rond het 12e jaar zal plaatsvinden. Voorbereiding op een reële verhouding tot de omgeving.

Dit belangrijke fenomeen van omvorming van het gevoel, dat niet voor niets de "negenjaarscrisis" wordt genoemd, wordt verder beschreven bij de vierdeklasser. Het zal echter duidelijk zijn, dat deze crisis voorbereid moet worden. Voordat de fantasiewereld en de daarmee gepaard gaande ontvankelijkheid en eerbied van het kind ineens stort, voordat de wereld voor het kind kaal wordt, moet het kind zelf een relatie met de reële wereld om hem heen hebben opgebouwd, met de planten, de dieren en de mensen; niet alleen vanuit de fantasie, maar vanuit werkelijke en reële verhoudingen.

Het kind ontdekt zichzelf aan de wereld, daarvoor is een begrip van de wereld nodig, een begrijpen met het hart. Het kind moet vertrouwen bijgebracht worden, in lezen, schrijven en rekenen, maar ook in zijn herkomst en toekomst, in zijn omgeving, in zichzelf, in de mensen. In het vrijeschool-leerplan voor de derde klas worden hiertoe belangrijke aanwijzingen gegeven.

Vertelstof:

Oude Testament Een belangrijke draad door de derde klas heen is de vertelstof van het Oude Testament; niet als religieuze of kerkelijke activiteit, maar als opvoedingsstof en als beeld voor de ontwikkeling van de mens. In het scheppingsverhaal wordt de mens in een groot kosmisch verband geplaatst, omdat in het begin, vóór hemel en aarde geschapen werden, God al de bedoeling had de mens te creëren. In alle dieren worden al aspecten van de mens gevormd en worden eenzijdigheden uitgewerkt of opgevangen, maar ook in de planten en het gesteente worden eigenschappen voorbereid, die later aan de mens gegeven worden.

De rotsen zijn als het skelet van de mens, de rivieren als het bloed, de sterren als het licht in de ogen, de maan geeft vorm en helderheid, de zon is als hartewarmte, en de aarde ontvangt de mens als kroon op de schepping: dit beeld zal eerder liefde en gevoel voor verantwoordelijkheid voor de natuurrijken doen ontwikkelen, dan hoogmoed over eigen positie. Deze kosmische bedding biedt vertrouwen en grond onder de voeten: het kind hoort thuis op de aarde.

De zondeval (het neerdalen/vallen in afzondering), waarbij Adam en Eva uit het paradijs verdreven worden, maar "als een God gelijk" worden doordat zij bewustzijn over goed en kwaad krijgen en de vrijheid om zelf te kiezen: deze zondeval met zijn afsnoering, verharding en vrij wording is in diepe zin onbewust een herkenning voor een kind van die leeftijd, die zelf ook uit het kleuterparadijs moet vertrekken.

Ook het beeld van de zondvloed is rijk, met een regenboog die door het duister heen schijnt. Bij de verhalen over de aartsvaders wordt de stemming minder kosmisch en meer mythisch. Hun gedrag wordt nog volledig bepaald door de omgeving, door Gods wil. Bij Mozes, die het volk door de woestijn moet leiden, worden de verhalen van mythisch nu meer historisch van karakter. Het komt tot een confrontatie; hier speelt menselijke bewustwording en verantwoordelijkheid een rol. Het volk is opstandig, mopperend en ongehoorzaam, maar volgt toch steeds de autoriteit, die het nog nodig heeft.

Dit gegeven is zeer vergelijkbaar met de situatie van een derdeklasser, die zijn eigen identiteit en zelfstandige wil nog niet echt heeft, maar deze wel aan het voor oefenen is. Ten slotte het indrukwekkende beeld van Jozef, de dromer, die door zijn broers in de put werd gestopt. Wanneer dit dromen tot een weten omgevormd wordt ten behoeve van de farao (die de godentaal niet meer verstaat), dan biedt dit grote mogelijkheden. Dit geeft ook vertrouwen aan een kind, dat zijn droom- en fantasiewereld achter zich moet gaan laten.

Op deze manier kan een kind via de vertelstof, op een onbewuste en niet intellectuele manier, in beeldtaal duidelijkheid krijgen over zijn herkomst en doel. De deur van het kosmische verleden achter zich sluitend, gaat hij bepakt en bezakt de aardse toekomst tegemoet. Geïntegreerde 'omgevingskunde'

Een andere manier om het kind een nieuwe verhouding tot zijn omgeving te laten krijgen, is via het vak heemkunde. Dit vak is een combinatie van aardrijkskunde, biologie en natuurkunde. In de eerste klas zijn de verhalen over de natuur nog in sprookjessfeer, in de tweede klas is het verhaal in de vorm van fabels en legenden; in de derde klas wordt het tot een realistisch, samenvattend totaalbeeld hoe mens, dier en plant elkaar nodig hebben. De plant is voedsel voor het dier, het dier geeft bemesting aan de plant, het minerale is de basis om op te leven, enzovoort.

Van hieruit wordt de aandacht geleid naar de praktische toepassing van dit alles, en hoe wonderlijk het praktische en het geschapene in elkaar grijpen: het boerderijleven, de graansoorten, zuivelbereiding, de grondbewerkingen (ploegen, eggen, bemesten, zaaien, kortom verzorgen), oude ambachten. Dit alles is niet vanuit nostalgie, maar om inzichtelijke processen te leren kennen en te ervaren: dus eerst een primitief en begrijpelijk dorsmachientje, dan pas de reuzencombine. De huizenbouw: een huisje voor op 't schoolplein, met eigen gebakken steentjes zelf gemetseld, gezaagd en getimmerd - of een woning van klei en wilgentenen, waardoorheen je in bijvoorbeeld de degelijke vastheid of de lichte luchtigheid van het wilgenvlechtwerk de verschillende kinderen met hun temperamenten kunt herkennen.

Het huis is een oerbeeld van het lichaam, de lichamelijke is een behuizing voor ziel en geest. Zelf een huis bouwen draagt bij aan de individuele en krachtige bewoning van je eigen lichaam. Zorg om het milieu. Hoewel dankbaarheid geleerd moet worden, en evenals moraliteit iets is wat niet bij de geboorte meegegeven wordt, maar door de omgang met de mensen zich moet ontwikkelen, zou er bij al dit werken niet steeds een opgelegde dankbaarheid betracht moeten worden jegens de natuur en de cultuur; er zal echter wel waardering voor bijvoorbeeld het ambacht ontstaan, en interesse voor materialen en werkwijze, en bewondering voor natuurlijke processen. Zo ontstaat vanzelf dankbaarheid.

In dit natuurverbonden werken is het belangrijk om nog niet vanuit/over milieuverontreiniging en alles wat daarmee samenhangt te praten. Een werkelijk kritisch inzicht en een vermogen om te oordelen ontwaakt pas in de puberteit. Het vroegere ontwaken is schijnbaar en niet kindeigen, het maakt vroeg oud en bang. Het werkt zelfs tegen, het is op den duur demotiverend en eerbiedvernietigend. De kinderen moeten eerst leren van de natuur te houden, voor ze haar kunnen verdedigen. Ook in de andere vakken wordt het kind alvast een rijke bagage bereid, zodat het in de reële dingen een schoonheid kan ontdekken, en in de wereld thuis kan geraken - dit als tegenwicht en voorbereiding op de latere kaalheid.

De vierdeklasser: 9/10 jaar

Een grote verandering

De intimiteit en de geborgen sfeer van de eerste drie klassen wordt doorbroken: in de vierde kunnen de kinderen tot een rusteloze, lastige verzameling "individueutjes" worden. De kinderen hebben overal kritiek op, ze hebben last van alles en nog het meest van zichzelf. Ze worden onzeker, eenzaam (bang in het donker, onder het bed kijken). Ze gaan overal aan twijfelen (ben ik wel het kind van mijn ouders?), rondom hen storten alle zekerheden in.

In deze tijd hebben de kinderen heel veel begrip en liefde nodig, ondanks dat hun bokkige gedrag niet altijd uitnodigend werkt. Een kind zegt tegen zijn leerkracht: "Jij moet niet zo ontevreden zijn en slecht over mij denken!" Dit zou een kind in de derde klas niet gauw zeggen. * Een leerkracht spreekt Duits tegen een Duitse vakleerkracht en twee kinderen horen dat. Het ene kind zegt met open mond: "Kan je dat óók al?" Het andere kind zegt, wat stoer schutterend: "Ik schaam me wel voor je, hoor". Het ene kind bevindt zich nog niet in de zogenaamde negenjaarscrisis, het andere kind al duidelijk wel!

Het beeld dat het kind zich tot dan toe van de wereld had gevormd, gaat veranderen en wankelen. De grote periode van de kinderlijke, vrije fantasie raakt afgelopen, de fantasie kan het kind niet meer beschermend omhullen.

Het kind tegenover de wereld

Rond het zevende jaar objectivert het denken van het kind zich: van een meer associatief denkvermogen vanuit de waarneming ontwikkelt het zich naar het zelfstandig kunnen vormen van denkbeelden, voorstellingen en herinneringen. Dit gaat zonder pijn gepaard. Rond het negende, tiende jaar objectivert zich ook het gevoelsleven: eerst werd de eigen fantasie min of meer op de buitenwereld geprojecteerd, nu echter komt de wereld kaal te voorschijn, "ongekleurd". De wereld is niet meer één geheel met de belevingswereld van het kind, maar komt tegenover het kind te staan.

Het kind gaat nu halfbewust de begrenzing van het aardse leven en zijn afgesloten raken van de geestelijke wereld ervaren. Ook de begrenzingen van de mensen worden pijnlijk duidelijk: hevig bewonderde mensen vallen van hun voetstuk, het autoriteitsgevoel verdwijnt. Deze groeifase wordt in de reguliere ontwikkelingspsychologie nog niet voldoende onderkend, waarschijnlijk omdat het niet zulke zichtbare lichamelijke veranderingen met zich meebrengt als bij de schoolrijpheid (tandenwisseling) en de puberteit (geslachtsrijpheid) het geval is.

Toch kan deze gevoelsmetamorfose het kind een grote schok geven, omdat deze tegenstelling tussen de wereld en het Ik van het kind nu in het gevoel beleefd wordt en daarmee een realiteit wordt, maar nog niet in de wil. Het kind kan met dit nieuwe gevoel nog moeilijk iets doen en het in daden omzetten. Het vermogen om deze nieuwe wereld krachtig te veroveren ontstaat pas in de prepuberteit. Daarvoor uit dit onvermogen zich vooral in ongedurigheid, in tegendraads zijn, in een sterk schommelen tussen groot enthousiasme en alles-stomvinden. Vergelijk B.Lievegoed: 3 jaar IK zeggen: krachtig, positief, NEEN!

IK beleven:

NEE vanuit zwakte, in woorden, niet in daden. De ompoling, nieuw evenwicht tussen adem en pols. Deze hiervoor beschreven verandering komt voort uit de zich omkerende richting van de "warmtestroom" in het kind, die ompoling wordt genoemd. Bij het kleine kind werken de warmteprocessen vanuit het hoofd, van daaruit wordt het kind doorwarmd, en kan het Ik langzaam incarneren. Het Ik kan alleen in de warmte werken, en zich door middel van warmteprocessen met het licht verbinden. Dit Ik is vanuit het voorgeboortelijke als "beeld" meegenomen, het heeft beeldkarakter en werkt van boven naar beneden.

Van onderaf werkt het Ik echter ook in de warmteprocessen, via stofwisseling en bloedstroom. Deze Ik-stroom, die meer een zijnskarakter heeft (en zich bijvoorbeeld uit in de wijze van oprichten en staan) is bij het kleine kind koeler dan de warmtestroom die van bovenaf komt. Rond het negende jaar echter neemt de onderstroom het heft in handen.

De bovenstroom wordt koeler, nu moet de onderstroom warmer en krachtiger worden, het kind moet nu meer zèlf "aan het werk". De adem wordt langzamer, het bloed gaat sneller stromen, om na ongeveer een jaar te resulteren in het (volwassen) evenwicht van adem : pols = 1 : 4. Vanzelfsprekend gaat dit proces niet altijd onopgemerkt voorbij: behalve de bovengenoemde psychische gevolgen kan het kind ook tijdelijk hoofdpijn en buikpijn krijgen, en bleekjes en kouwelijk worden.

Flink lichamelijk aanspreken, veel klappen en stampen, enthousiast maken, moedskracht aanspreken, ijzerprocessen versterken (medisch en overdrachtelijk) enzovoort kunnen het kind helpen, maar ook: vertrouwen geven, laten zien dat je het kind begrijpt, steunt en waardeert; en bovendien jezelf niet uit 't veld laten slaan door de - nu hopelijk beter begrijpelijke - onwillige, bokkige en soms brutale kinderen.

Voelt het kind zich begrepen en krijgt het (letterlijk en figuurlijk) stevig voedsel, dan zal de ongedurigheid zich tot enthousiaste leergierigheid en tot een nieuwe openheid omvormen. Het groeiende Ik zal zich een plaats moeten verwerven ten koste van of samengaand met een groter eenzaamheidsgevoel. De verdwijnende eerbiedskracht voor de enkele mens zal op en hoger niveau kunnen terugkomen door te ontdekken dat ook de volwassene een hogere autoriteit heeft (in welke vorm dan ook) van waaruit hij zelf leeft. Pedagogische consequenties, vertelstof

Bij de derde klas is beschreven hoe het kind zich een reële verhouding tot de wereld moet opbouwen om de negenjaarscrisis voor te bereiden. Dit proces wordt in de vierde klas grondig voortgezet, maar nu met een ander uitgangspunt. In de derde klas was de wereld een geheel, waarin de mens zijn plaats had. In de vierde klas valt de kinderwereld aan alle kanten uiteen en probeert men in de mens zelf het centrum te vinden. Het kosmisch-goddelijke verstilt zich, het Ik-gevoel versterkt zich.

De vertelstof waarin dit goed tot uitdrukking komt is de Edda, een verhalenreeks uit de Noorse en oud-Germaanse mythologie waarin de godenwereld ten onder gaat, maar tegelijk een belofte van een nieuwe wereld ontstaat, waarin de enkele mens in een moedige strijd tussen goed en kwaad met zelfbewustzijn herboren wordt. Reuzen en monsters trekken voorbij met donderend geraas, de verbinding tussen hemel en aarde verdwijnt, maar centraal staat de wereldboom, een es, de Ik-11 drager (Yggdrasil). Het is een zonneboom die diep geworteld staat, ondanks knagende dierenbewoners, en stevig staat met rechte stam, omhoog wijzende takken, beweeglijk en licht loof. Voor de wankelende vierdeklasser is dit een machtig beeld. De Edda is in stafrijm geschreven, wat een volhardend element in zich heeft.

Vertaalslag in andere vakken

Ook in de andere vakken kan je de vierdeklasser herkennen, bijvoorbeeld: Grammatica. De werkwoordsvorm valt uiteen in heden, verleden en toekomst. Persoonsvormen: ik-jij-hij. Rudolf Steiner raadt aan op deze leeftijd het voorzetsel met zorg te behandelen: het is een oriëntatie in ruimte en tijd (voor-achter-onder-op de bank, met-zonder-tegen mijn vriendje, voor-tijdens-na het eten). Het is ook de leeftijd om brieven te gaan schrijven: verbinding over afstand, oriëntatie naar andere gewoonten en culturen.

Rekenen: de breuk, het beeld van de vierdeklasser, delen en geheel. (Een taart snijden; liever $\frac{1}{3}$) Handwerken: kruissteken, twee pootjes op de grond, beiden even groot. Vormtekenen: vlechtmotieven (boven/onder) kruisen, spiegelen (ruimtelijke oriëntatie). Dierkunde: vanuit de mens als samenvatting van alle natuurrijken (steen, plant, dier). Geschiedenis en aardrijkskunde: van huis uit uitbreidend, oriëntatie-oefeningen, oostwest enzovoort, plattegrond maken, ontdekken hoe steden (bijvoorbeeld aan een rivier) ontstaan zijn, geografie. Meten: met duim, el en voet jezelf letterlijk tegen de wereld afzetten en daarmee jezelf bevestigen. Euritmie: tot en met derde klas een omhullende O-stemming.

Vanaf de vierde klas een E-stemming: kleine ridders, ik en jij, tegenover elkaar. De kring opent zich, oefeningen gaan nu frontaal. Stafrijmgedichten: consonanten = aardewereld (klinkers = zielewereld). Herhaling werkt versterkend in de wilskracht. Melodieën bij euritmie: grote en ook kleine terts in bewegingen uiten, nog niet benoemen, slakkenhuizen of spiralen naar binnen en naar buiten.

De vijfdeklasser: 10/11 jaar

Evenwicht

Vóór de negenjaarscrisis leeft het kind min of meer vanzelfsprekend en naïef in de omgeving mee. Rond het negende jaar ontwaakt het gevoel van het eigen ik, een eigen ik-beleven. Dit kan onzekerheid, angst, een zich-afzetten, kritiek, overmoedigheid veroorzaken.

Het gevoelsleven maakt dan een metamorfose door en ontwikkelt zich tot een zelfstandig en persoonlijk zieleven. In de vijfde klas (10 à 11 jaar) zijn deze stormen uitgeraasd en een prachtig, bloeiend kind kan tevoorschijn komen. De lichaamsbouw is iets gestrekt, goed in verhouding, nog niet "verhard" zoals bij prepuberteit. De gezichtsuitdrukking wordt iets persoonlijker. Het kind is in het algemeen lichtvoetig en handig in zijn bewegingen, rap en snel (voor het eerst houtbewerking!).

De verhouding pols:adem wordt 4:1 (ongeveer 72:18 per minuut), net als bij volwassenen. De moeilijkheden van de nieuwe ik-beleving zijn vrijwel achter de rug. Het kind heeft zijn evenwicht hervonden en er ontstaat een hernieuwde belangstelling voor de wereld, niet meer vanuit kritiek, maar vanuit ontvankelijkheid. Deze interesse voor de omgeving kan zich tot in hele grote beelden richten: mensheidsgeschiedenis, aardrijkskunde en plantkunde.

De vertelstof is onder andere uit de Griekse oudheid. De moedige, maar onevenwichtige Germaanse held van de vierde klas wordt nu een Griek van schone gestalte! De heldhaftig stampende stafrijmen worden ritmisch vloeiende hexameters.

Vertelstof Griekse cultuur

Deze levensfase bestrijkt het midden van de middelste ontwikkelingsfase van 0-21 jaar. Het evenwicht van een 10 à 11 jarige is verwant met het evenwicht in de Griekse bloeiperiode, daarom is dit de belangrijkste vertelstof van de vijfde klas (voorafgegaan door de nog oudere cultuurperioden van Indiërs, Perzen en Egyptenaren). De Griekse cultuur is een uiting van het menselijk streven naar evenwicht tussen het lichamelijke en het geestelijke, tussen de mensen- en de godenwereld. Het is een cultuur vol helderheid, schoonheid en volheid, een cultuur van het middegebied.

In de beeldhouwkunst bijvoorbeeld worden goden in mensengestalten gemaakt. In de architectuur worden de tempels volgens de verhoudingen van de gulden snede, volgens menselijke maat gebouwd. Het menselijk lichaam wordt zeer belangrijk geacht: het wordt gekoesterd, verzorgd, getraind. Men ervoer zijn lichaam als een tempel voor de goden. De Griekse vijfkamp (verspringen, hoogspringen, discuswerpen, speerwerpen, worstelen) weerspiegelt dit: het was een sportgebeuren van hoog kwalitatief en meditatief gehalte. Een schoon en evenwichtig lichaam weerspiegelde geestelijke kwaliteiten: een aspirant-priester moest eerst een schoonheidswedstrijd winnen!

Van mythe naar historie

Bij de Grieken is er een evenwicht tussen goden- en mensenwereld. In de Germaanse mythologie hebben de goden ook menselijke eigenschappen, maar zij staan toch nog verder van de mens af. Bij de Germanen gaat de godenwereld ten onder, om de mens alléén over te laten: een beeld voor de IK-geboorte van de mens. Bij de Grieken verandert de godenwereld: er is een geleidelijke overgang van mythe naar historie, en daarmee gepaard gaande bij de mensen een overgang van kosmisch droombewustzijn naar mythisch beeldbewustzijn en ten slotte naar abstract denken.

Op deze manier wordt het kind, dat om zijn eigen identiteit worstelt, stijlvol in zijn zieleontwikkeling begeleid. Filosofie en zintuiglijke waarneming Het Griekse denken ontwikkelt zich sterk, de filosofie neemt een hoge vlucht. Men denkt over mens en maatschappij (Plato's Ideeënleer, de Grot, de Staat), maar ook begint men zich op natuurverschijnselen te richten, op aardse zaken (bijvoorbeeld Aristoteles: "een vlieg heeft zes poten"). Er ontstond dus ook een denken dat gericht was op zintuiglijke waarneming.

Daarmee hangt samen dat de Grieken niet gemakkelijk met de dood omgingen. De Egyptenaren bereidden zich er hun hele leven op voor; de oude Perzen en Indiërs beschouwden het als een terug-naar-huisgaan; voor de Grieken echter veranderde dit. Zij richtten zich dermate op het aardse dat de dood als een verstoring werd gezien - men wilde immers in de schoonheid van de aardewereld leven. Er ontstaan in die tijd ook grootse tragedies. Rudolf Steiner beschrijft de gemoedsstemming van de Griek als volgt: "liever een bedelaar in het aardse dan een koning in het schimmenrijk".

De kinderen leven heel intensief met de vertelstof mee en komen er later ook op terug met existentiële vragen. "Is de mens ook een God?" Er kunnen echte gesprekken over ontstaan, ze zijn heel open. Het is een bijzonder jaar tussen de vierde en zesde klas! Een veel gebruikte versvoet in de Griekse dichtkunst is de hexameter (lang-kort-kort). Dit is een dalend, harmoniserend ritme dat steeds van het hoofd naar het hart doet indalen. Klassikaal brengt dit rust en helpt het evenwicht te behouden.

De zesdeklasser: 11/12 jaar

Veroveren van de buitenwereld

De hierboven beschreven souplesse van het 11-jarige kind uit zich in een min of meer zelfstandig in de wereld staan. Toch moet men oppassen dit niet nu al als een volbewust en doelgericht handelen te interpreteren: het kind wordt nog gedragen in een ritmisch spelelement; pols en adem pulseren ritmisch in het spiersysteem, waarin het kind leeft en van waaruit het zich beweegt.

Dit wonderlijke fenomeen wordt vooral duidelijk wanneer het gaat verdwijnen. In de zesde klas (12 jaar) treedt er een verandering op: de bewegingen worden hoekiger, soms harkerig. De vulling van de romp begint heel geleidelijk over te gaan in een strekking van de ledematen, hoewel dit proces pas met 13 jaar flink doorschiet. Deze verandering vindt zijn oorzaak in het verschijnsel dat het kind zich meer met zijn skelet gaat verbinden.

Vanuit de "spiermens" doordringt het kind letterlijk meer en meer zijn pezen en botten. Rudolf Steiner noemt dit: "Het kind pakt zijn skelet". Tot in de wil verbindt het kind zich (onbewust) met het skelet. De bewegingen worden daarom onhandiger en willekeurig, niet meer vanzelfsprekend.

Ik denk dat deze ontwikkeling samenhangt met de omvorming van de wil (6/7 jaar omvorming van het denken, 9/10 jaar omvorming van het voelen). De persoonlijkheid van het kind begint zich nu helemaal van de buitenwereld af te scheiden; het kind wil de buitenwereld in zijn geheel gaan veroveren. Dit overen kan er soms hevig aan toegaan: stoeien en vechten, elkaar pakken, je eigen wil opleggen en je kracht beleven. Gymnastiek en handvaardigheid zijn dan topvakken! Clubjes vormen, fikkies stoken enzovoort.

De meisjes reageren op deze leeftijd anders: ze hebben vaak neiging om wat naar binnen te keren, wat te klitten, te hangen of weg te dromen. Dit hangt samen met het uit de krachten groeien. De meisjes komen namelijk eerder in hun lengtegroei dan de jongens. Lievegoed noemt deze periode "fysiologische ontstemmingsperiode", niet te verwarren met de psychische puberteit. Na ongeveer een jaar, wanneer de menstruatie gestabiliseerd is, gaat dit over en komt de oude kracht of felheid weer boven.

Vermijden van schijnkennis

Dit hiervoor genoemde veroveren speelt zich ook af op het gebied van waarnemen en begrijpen. Het kind richt zich op de werkelijke wereld en wil de zichtbare dingen doorgronden. Vertelstof is echte geschiedenis geworden, verhalen moeten waar gebeurd zijn, het kind wil alles ontdekken (natuurkunde, meetkunde en later mechanica). Bij dit ontdekken moet de verwondering voorop staan. Het gaat om de schoonheid en waarheid, om de fenomenen.

In de zevende klas begin je een begrippensysteem op te bouwen, maar nu moet het kind nog behoedzaam in de wereld van het abstracte worden binnengeleid. Pas bij de geboorte van het astraallichaam (14 jaar) kan het kind zelfstandig abstract denken. Dit wordt voorbereid door het waarnemen (bijvoorbeeld bij natuurkunde). Wanneer kinderen deze waarneming kunnen beleven, beschrijven, ordenen en misschien een begin maken met verklaren, wordt de kans op schijnkennis kleiner, en wordt er een basis gelegd voor een eigen, vrije oordeelsvorming in het latere leven.

Kleine wilsfase of cognitieve fase?

Bij Lievegoed wordt de levensfase van 12-14 jaar de kleine wilsfase genoemd. W.F. Veltman en anderen noemen het de cognitieve fase. Mijns inziens ligt tussen beide visies meer overgang en overeenstemming dan je op het eerste gezicht denkt. In de leeftijd van 12-14 verbindt het kind zich tot in de wil met het lichaam, vanuit spieren via pezen tot in de botten: deze beweging vanuit het stofwisselings-ledematenstelsel kun je als een 'kleine wilsfase' zien.

Door dit "pakken van het skelet" echter ontstaat er een verwantschap met mechanische processen, waarin duidelijk oorzaak-gevolgtendensen te herkennen zijn, en die mijns inziens naar het cognitieve, denkmatige toewerken. Hierin kan dan het abstracte denkleven zich voorbereiden en aankondigen – nog niet zelfstandig functionerend, zoals dit zich met 14 jaar gaat ontwikkelen, maar in de voorbereiding daarop. Dit kan voor opvoeders 'n valkuil zijn: het kind lijkt zo "verstandelijk".

Maar een te vroege eenzijdige abstracte aanpak zal het doen verkommeren. Consequenties voor het leerplan, Romeinse geschiedenis Vertelstof heet nu geschiedenis: het moet écht gebeurd zijn. Voor het eerst komen jaartallen aan de orde en worden feiten behandeld die wereldgeschiedenis hebben gemaakt: de Romeinse geschiedenis wordt behandeld.

In de eerste eeuwen waren trouw, dapperheid, rechtspraak en wetgeving de belangrijkste leidraden. De Romeinen bouwden ook bruggen, legden wegen aan (waarvan sommige nog bestaan) – weliswaar alleen vanuit eigenbelang, het veroveren van vreemde volkeren; ze ordenden de samenleving. Ze drongen aan deze overwonnen volken echter niet hun godsdienst op.

In later eeuwen verloedert deze cultuur' en wordt zij decadent en wreed. Maar de eerste goede impuls is er één die bij een 12-jarige aansluit. Ten opzichte van de Griekse cultuur gaat de Romeinse cultuur "de duisternis in", er treedt een grotere ordening op (iedereen is voor de wet gelijk), maar het eenzijdig materieel gerichte brengt een verharding met zich mee. De Griek streefde nog naar harmonie tussen lichaam en geest, de Romein staat met beide voeten op aarde. De Griek zegt "wij", de Romein zegt "ik". De Romein is een wereldburger.

Wat zij aan kunstzinnigheid hebben (bijvoorbeeld beeldhouwkunst) is een erfenis van de Grieken. De Romeinen voerden oorlog om zout; salaris werd in zout uitbetaald (zout = sal). Door de Romeinen krijgt de zesdeklasser een heel ander beeld dan de vijfdeklasser krijgt door de Grieken, vooral wanneer de Romeinse samenleving decadent wordt en er op wrede manier hoogstaande culturen worden vernietigd.

In deze tijd van verwording vindt de geboorte van Christus plaats. In de eeuwen die daarop volgen treedt er een versmelting op van de Romeinse cultuur en het christendom. Deze versmelting komt tot uitdrukking in de middeleeuwse verhalen, die daarom ook in de zesde klas verteld worden.